

ŽAGARĖS II (ŽVELGAIČIO) PILIAKALNIO IR KAPINYNŲ RADINIAI (KAI KURIAIS ŽAGARĖS XII–XIII A. ISTORIJOS KLAUSIMAIS)

ERNESTAS VASILIAUSKAS

Straipsnyje nagrinėjama Žagarės II (Žvelgaičio) piliakalnio, kapinyno (?), dvaro sodybos archeologinė medžiaga, sukaupta ir atsitiktinai, ir 1956 m. tyrinėjimų metu. Datuojant ir išskiriant radinius bei jų komplektus siekiama pakoreguoti istoriografijoje pasikartojančius netikslumus, nustatyti radinių patekimo į Šiaulių „Aušros“ muziejų kilmę. Sprendžiami kai kurie XII–XIII a. vieno Vakarų Žiemgalos – Žagarės mikroregiono klausimai: žemės ribos ir jos struktūra, vykę tam tikri istoriniai procesai.

Reikšminiai žodžiai: gyvenvietė, kapinynas, keramika, ginklai, papuošalai, piliakalnis, pilis, žemė, žiemgaliai.

The article studies archaeological material of the hillfort, cemetery and manor of Žagarė II (Žvelgaitis); this material has been collected both occasionally and during archaeological excavations in 1956. By dating and distinguishing the finds and their complexes, it is intended to correct iterant historiographic inaccuracies and set the ways of the findings' appearance in Šiauliai Aušra Museum. There are solved the following issues of Žagarė micro-region of West Semigallia in the 12th–13th centuries: the boundaries of the land and its structure, as well as certain historical processes.

Keywords: settlement, cemetery, pottery, weapons, jewellery, hillfort, castle, land, Semigallians.

IVADAS

Dėliojant mozaiką iš fragmentiškų archeologinių duomenų bei istorinių šaltinių nagrinėjama kai kurių archeologijos mokslui vertingų dirbinių kilmė, taip pat ir tam tikroje vietovėje vykę istoriniai procesai. Vienas tokių pavyzdžių – istorinės Žiemgalos vakarinėje dalyje esantis Žagarės II (Žvelgaičio) (Joniškio r.) piliakalnis ir dvarvietė, kurie nuo seno domino istorijos tyrinėtojus.

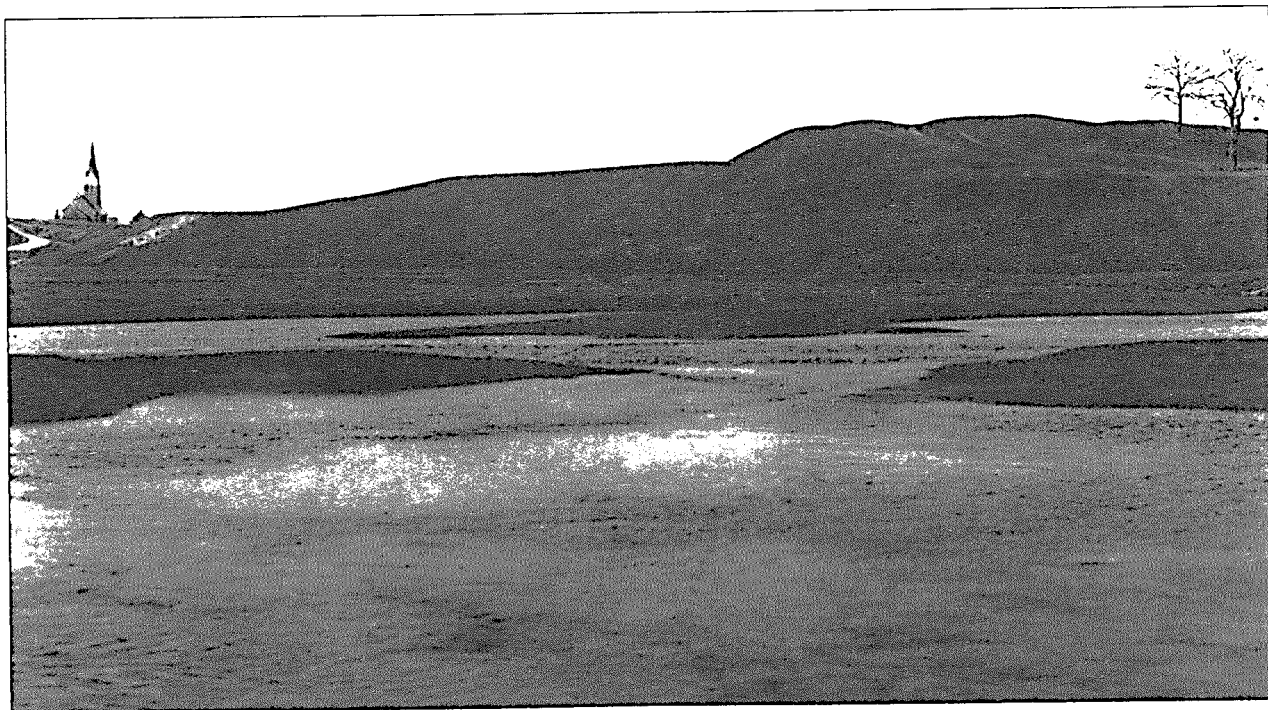
Žagarės II piliakalnis (Žvelgaičio, kitaip dar vadintas Aukštadvariu (1647 m. inventoriuje), Plikuoju, Kosciuškos kalnu) įrengtas kairiajame Švėtės krante, kelio Žagarė–Naujoji Akmenė kairėje pusėje, šiaurės rytų–pietvakarių kryptimi besidriekiančioje aukščiausioje ozo dalyje. Pietrytinio šlaito, besileidžiančio į Švėtės upės slėnį, aukštis siekia 18 m. Pietvakariuose piliakalnio aukštis siekia tik 1,5 m ir skiria aikštelę nuo į pietvakarius besitę-

siančio ozo dalies. Status šiaurės vakarinis šlaitas leidžiasi į šalia kelio esančią daubą. Šiaurės rytuose šlaito aukštis yra apie 9 m. Šioje pusėje, 4 m žemiau pylimo, yra 3 m pločio terasa. 5 m žemiau terasos, pašlaitėje, iškastas 12 m pločio, 2 m gylio griovys, kurio išorinėje pusėje supiltas 0,4 m aukščio, 3 m pločio pylimas. Piliakalnio aikštelė – trapecijos formos, pailga šiaurės rytų – pietvakarių kryptimi, 3300 m² dydžio, su vos pastebimu 1 m aukščio ir 10 m pločio pylimu pakraščiuose. Aikštelės pietrytinis ir šiaurės vakarinis kraštai yra po 55 m, vakarinis – 50 m, šiaurės rytinis – 68 m ilgio (1–3 pav.) (Jarockis, 1998b, 66–67; Lietuvos, 2005, 212–213).

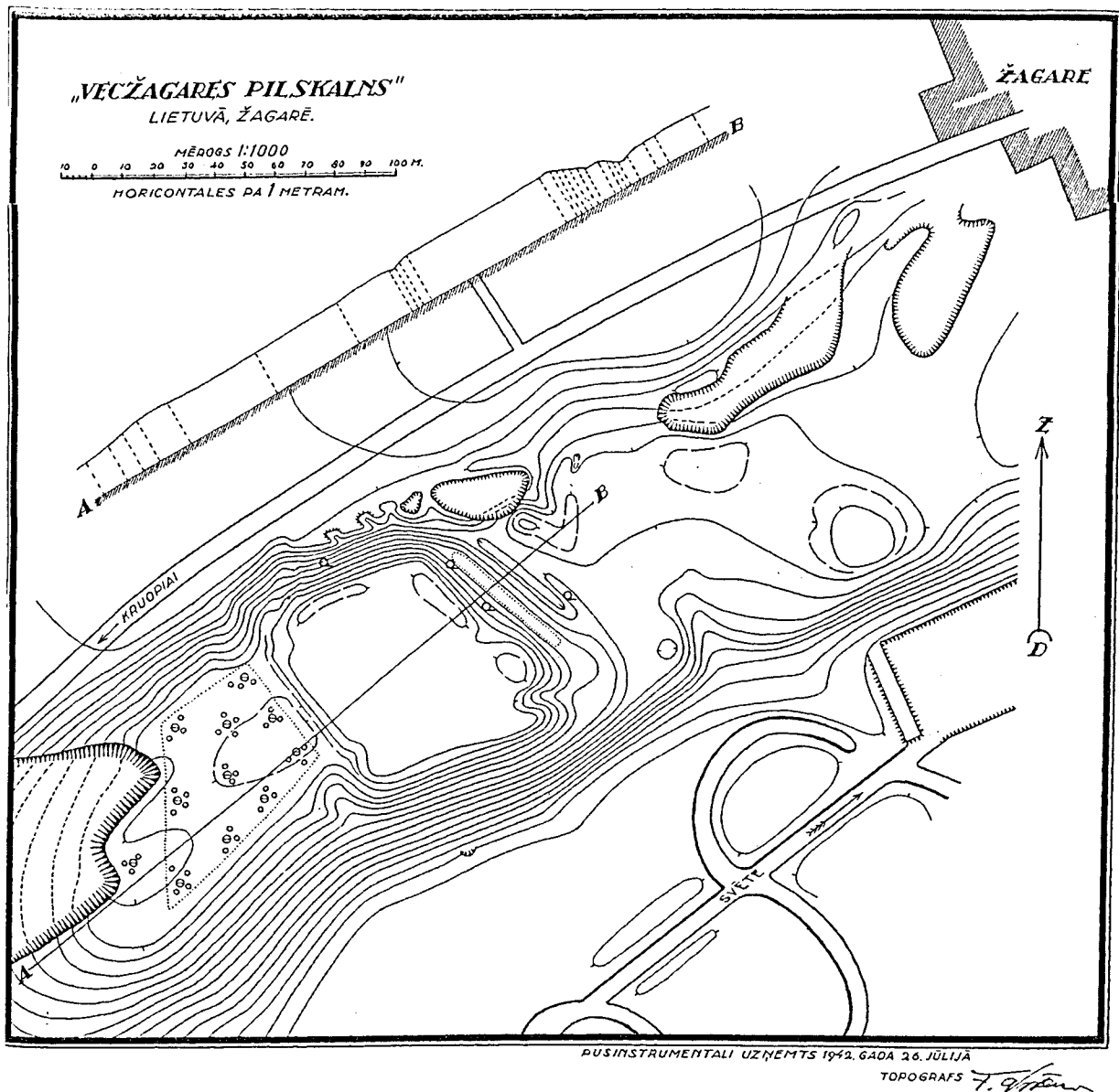
Į šiaurės rytus ir pietvakarius yra 3 ha dydžio papėdės gyvenvietė (?) ir XVII a. kaimavietė (2007 m. žvalgymų metu (ŠAM, vad. E. Vasiliauskas) nustatyta, kad ji tęsiasi iki Kalno g. 25 ir Pašvėčio g. 30).

1 pav. Žagarės, vad. Žvelgaičio, kalnas XX a. 4 dešimtmeteje. ŠAM, neinv. B. Buračo nuotr.

2 pav. Žagarės, vad. Žvelgaičio, kalnas 1938 m. ŠAM, T-N 1332. A. Laurinavičiaus nuotr.

3 pav. Žagarės II (Žvelgaičio) piliakalnis. 1942 m. F. Vīksnos brėž. (pagal Stepiņš, 2003, pav. 9).

Nuo šio piliakalnio neatsiejami ir kiti mieste esantys archeologiniai paminklai – Žagarės I (vad., toliau Raktuvės) piliakalnis¹, esantis dešiniajame Švėtės upės krante (700 m į šiaurės rytus nuo Žagarės II piliakalnio), III–VI a. pilkapynas, 2 sena-

miesčiai (Senosios ir Naujosios Žagarės), esantys skirtinguose upės krantuose. Su šiuo paminklu susiję ir kiti apylinkių paminklai: Montoriškių piliakalnis (?), V–XIII a. kapinynai ir kulto vietos, XVI–XVII a. kaimavietės, senkapiai, akmenys su

¹ 1996–1997, 2006 m. žvalgyta ir tyrinėta piliakalnio papėdės gyvenvietė (LII, vad. R. Jarockis; B. Dakanis), 1999, 2005 m. – pats piliakalnis (vad. E. Vasiliauskas) (Jarockis, 1998a, 72–74; Vasiliauskas, 2000, 134–138; 2002, 3–9; Archeologiniai, 2007, 552).

² Negrįžtamai sunaikintas XX a. 7 dešimtmetyje eksploatuojant karjerą (Tautavičius, 1968, 8; Šliavas, 1969, 93).

smailiadugniais dubenimis bei kiti. Visa ši medžiaga svarbi nagrinėjant tiek konkretaus paminklo medžiagą, tiek mikroregiono istorijos klausimus.

Straipsnio tikslas – paskelbti tarpukariu, 1942, 1964 bei 1956 m. vykusių archeologinių tyrinėjimų metu sukauptą medžiagą. Tam tikslui ji išnagrinėta, suklasifikuota, datuota.

Kiti keliama tikslai sudėtingesni. Vienas jų – patikslinti historiografijoje nusistovėjusią daugumos atsitiktinių radinių kilmę: piliakalnio ar kapinyno. Kiti – apžvelgti kai kuriuos XII–XIII a. Žagarės istorijos klausimus: žemės bei jos apygardų lokalizavimą XII–XIII a. kultūriniame krašto vaizdyje, Žagarės sąsajas su lietuvių kunigaikščiu Žvelgaičiu ir 1271 m. Ordino statytos pilies problemą.

TYRINĖJIMŲ APŽVALGA

Pirmieji, pradėję domėtis rytinio Pabaltijo (tarp jų ir Žiemgalos bei Žagarės) istorija, buvo 1816 m. Mintaujoje (dab. Jelgava) į Istorijos ir meno draugiją (*Gesellschaft für Geschichte und Kunst*) susibūrę istorijos mėgėjai. Vienas šios draugijos narių K. F. Watsonas 1822 m. savo darbe bandė lokalizuoti XIII a. minimas žiemgalių pilis (tarp jų ir Raktės) ir žemes (Watson, 1822, 288, karte I, taf. II; Atgāzis, 2000, att. 4).

1877 m. F. Vachmuthas Žagarės miesto teritorijoje lokalizavo žiemgalių Raktės pilį (Wachmuth, 1877, 53–54).

Kitas šios draugijos narys J. Doringas bandė lokalizuoti kai kurias XIII a. minimas žiemgalių pilis, tarp jų ir Raktę. Ją jis lokalizavo Bauskės apylinkėse (Döring, 1883, 39).

Daugiausia iš XIX a. dirbusių tyrinėtojų nuveikė A. Bylenšteinas, lokalizavęs XIII a. rašytiniuose šaltiniuose minimas pagrindines žiemgalių pilis, žiemgalių gyvenamąją teritoriją, apytikres žemių ribas (tarp jų ir Žagarės). Jis nurodė, kad Žagarės žemė buvo į pietus nuo Silenės, pietuose ribojosi su žemaičių Šiaulių žeme, rytuose – su ry-

tinių žiemgalių Upmale. A. Bylenšteinas aprašė Raktės ir Žagarės II piliakalnius (Bielenstein; 1892, 110–111).

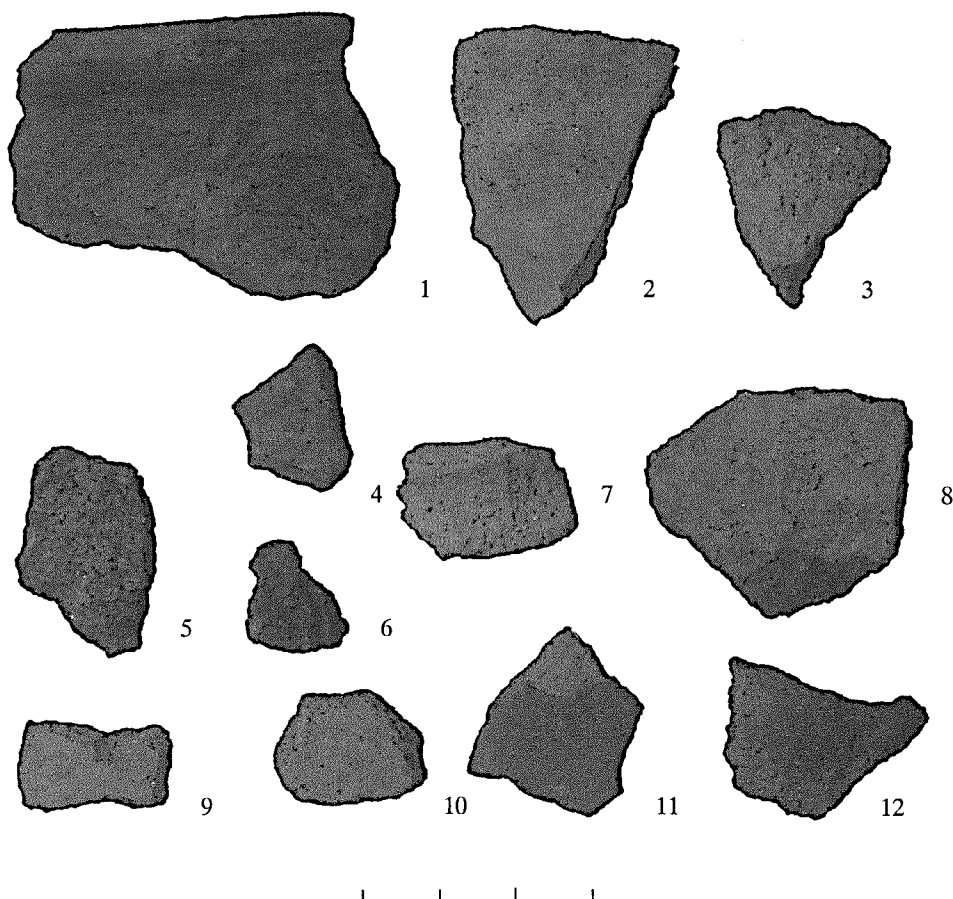
Vėlesniame latvių tyrinėtojo M. Silinio 1893 m. darbe Raktės pilis lokalizuojama Raktės piliakalnyje (Ditleba, 1893).

Tarpukario spaudoje yra trumpų pranešimų apie Žagarėje, vadinamajame Žvelgotės kaime, randamus įvairius archeologinius radinius (Trimitas, 1923, 26; Tėvynės, 1926, 202–203; Lietuvos, 1931, 7; Šiaurės, 1933, 3). ŠAM saugoma dalis šių radinių bei jų piešinių kartoteka. Literatūroje dėl abejotinos jų kilmės fiksacijos ir neišlikusių vėlesnių tyrimų ataskaitų klaidingai pradėta šiuos radinius sieti su piliakalniu.

Lietuvos Žiemgalos piliakalnius (ir Žagarės II, ir Raktės) pirmą kartą plačiau aprašė, nufotografavo ir išmatavo (3 pav.) latvių archeologas P. Stepinis 1942 m. (Stepiš, 2003, 229–233). Jis surinko keletą žiemos XII–XIII a. keramikos šukių (saugoma LNVN) (4 pav.).

Žagarės apylinkių archeologijos paminklai buvo plačiau pradėti žvalgyti, fiksuoti po II pasaulinio karo: XX a. 7 dešimtmetyje Žeimelio kraštotyrimų (vad. J. Šliavas) (Šliavas, 1967, 56–57; 1969, 92–97; 1996, 65, 90; 1999), 1968 m. Lietuvos istorijos instituto (vad. A. Tautavičiaus) (Tautavičius, 1968š, 11–12), 1973 m. Mokslinės metodinės tarybos grupės (vad. M. Černiauskas) (Černiauskas, 1973š, 9).

1956 m. buvo pirmą kartą plačiau tyrinėtas Žagarės II piliakalnis (ŠAM, vad. J. Naudužas). Tyrinėjimų metu piliakalnio šiaurinėje dalyje buvo tiriamas 50 m² plotas, rastos XIII a. sudegusio pastato liekanos, ištirtas vėlyvas XVI–XVII a. buvusios dvarvietės sluoksnis (sprendžiant pagal keletą ŠAM išlikusių tyrinėjimų nuotraukų atidengtos akmenų konstrukcijos), degėsi (5–10 pav.). Tyrinėjimai nebuvo tęsiami, o ataskaita liko neparašyta, išliko tik radinių sąrašas (Žvelgaičių, 1956š). Ši aplinkybė apsunkina surinktos archeologinės medžiagos interpretavimą. Šiuos trūkumus kiek kompensuoja straipsniai apie

4 pav. Atsitiktinai surinkta keramika 1942 m. LNVM A 10635. E. Vasiliausko nuotr.

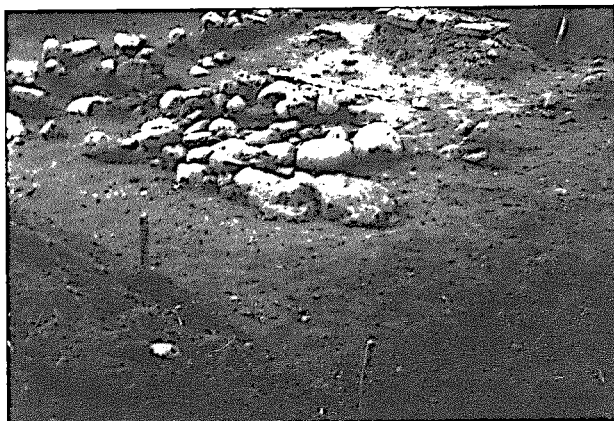

5 pav. Tyrinėjimų ciga. 1956 m. ŠAM T-N 2826. J. Naudužo nuotr.

tyrinėjimų rezultatus tuometinėje Žagarės rajono ir respublikinėje spaudoje (Komunizmo, 1956; Советская, 1956; 1957; Naudužas, 1959b, 3–4).

Į ŠAM neaiškiomis aplinkybėmis 1964 m. pateko atsitiktinių radinių – žiestos glazūruotos ir neglazūruotos XVI–XVII a. keramikos, dubenių koklių fragmentų (25; 37:3, 5–7 pav.).

1996 m. žvalgytas Žagarės II piliakalnis ir papėdėje esanti XVII a. kaimavietė, 1999 m. piliakalnyje atlikti archeologiniai žvalgomieji tyrinėjimai (LII, vad. R. Jarockis). Jų metu aikštelės šiaurės vakarinėje dalyje ištirtas 3 m² plotas (Jarockis, 1996š; 1998b, 66–67; 1999š; 2000, 95–96).

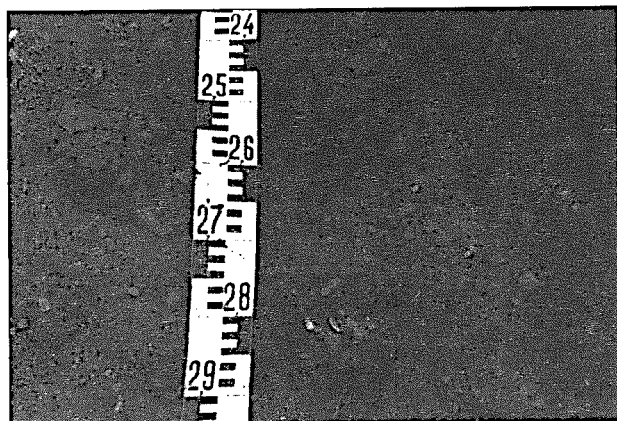
6 pav. Atidengti XVI–XVII a. kultūriniai sluoksniai (15–20 cm gylio) Žagarės II (Žvelgaičio) piliakalnyje. 1956 m. ŠAM T–N 2859. *J. Naudužo nuotr.*

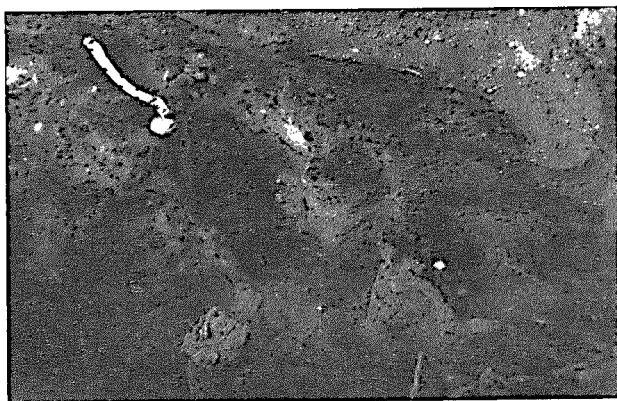
9 pav. Atidengti kultūriniai sluoksniai. 1956 m. ŠAM T–N 2820. *J. Naudužo nuotr.*

7 pav. Atidengti kultūriniai sluoksniai. 1956 m. ŠAM T–N 2873. *J. Naudužo nuotr.*

10 pav. Atidengti kultūriniai sluoksniai. 1956 m. ŠAM T–N 2833. *J. Naudužo nuotr.*

8 pav. Atidengti kultūriniai sluoksniai. 1956 m. ŠAM T–N 2820. *J. Naudužo nuotr.*

Piliakalnis minimas Lietuvos piliakalnių atlasuose (Lietuvos, 1975, 186–187; Lietuvos, 2005, 212–213).

Žagarė XIII a. Žiemgalos įvykių fone yra minima istorikų darbuose (Gudavičius, 1998; 1999; 2002; Baranauskas, 1998), XV–XVIII a. Senosios Žagarės istorija apžvelgta istoriko A. Baliulio (Baliulis, 1998, 133–149). Archeologas R. Jarockis sprendė kai kurias XII–XIII a. Žagarės piliakalnių, XV–XVII a. miesto ir kultūrinio kraštovaizdžio raidos problemas (Jarockis, 2001).

RADINIAI

Surinkti radiniai (32 individualūs, 71 koklis, 74 keramikos fragmentai bei kt.) saugomi ŠAM ir LNVM (1942 m. surinkta keramika). Straipsnyje pateikiami ŠAM dvigubi (pirminis ir rinkinio šifro) radinių inventoriniai numeriai tam, kad būtų lengviau atskirti radinius, patekusius tarpukariu (jie yra dviženkliai (19–20) ir triženkliai (664–686) bei 1956 m. tyrinėjimų metu (jie turi GEK Nr. 252:1–51, 96724–96737).

Darbo įrankiai

Geležinių darbo įrankių – geležinių ylių, peilių, skiltuvų – rasta nedaug.

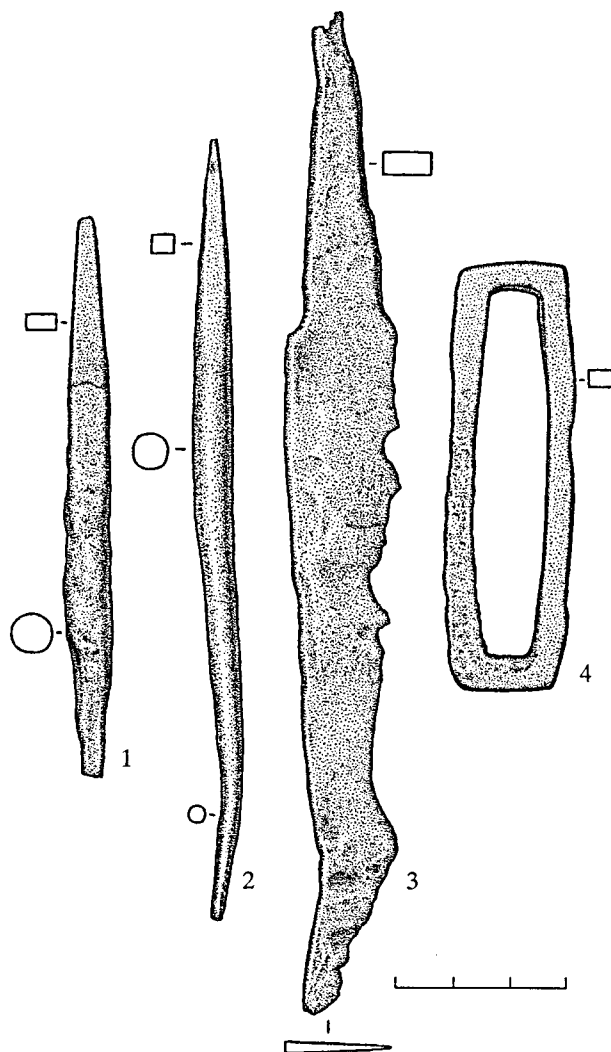
Tyrinėjant piliakalnį rasti 2 *peiliai* tiesia nugare, vienas sveikas, kitas – aptrupėjęs. Sveiko ilgis – 18,1 cm, ašmenų plotis – 2 cm, geležtės storis – 3 mm (11:3 pav.). Peiliai turėtų būti datuojami XVI–XVII a.

Tyrinėjant piliakalnį rastos 2 *ylos*, viena sveika, kita – aptrupėjusi. Sveikos ylos ilgis – 14,1 cm, įtvaros pjūvis – 5 mm, darbinės dalies pjūvis – apvalus, skersmuo – 7 mm (11:1, 2 pav.).

Skiltuvai skirstomi į 2 grupes.

Vienas skiltuvas, saugotas ŠAM (in. Nr. 681) iki II pasaulinio karo, buvo į vidų *įlenktais ir užriestais galais*. Jo ilgis – 8 cm. Turėtų būti datuojamas XII–XIII a.

Antrasis *ovalo formos* skiltuvas – II tipo 1 varianto (pagal E. Svetiko tipologiją), rastas 1956 m. atsitiktinai, žvyroduobėje, į šiaurės vakarus nuo piliakalnio, kelio Žagarė–Kruopiai kairėje pusėje. Skiltuvo dydis – 7,7x2,3 cm, storis – 3,5 mm (11:4 pav.). Tokie skiltuvai būdingi viduramžių senkapių radiniams. Jų rasta Duobelės senkapių XIV–XV a. kapuose 955, 1319. Tyrinėtame Alytaus senkapyje tokie skiltuvai datuoti XV a. antruoju ketvirčiu – XVI a. pirmuoju ketvirčiu (Svetikas, 2003, 116, pav. 94), Mažeikių senka-

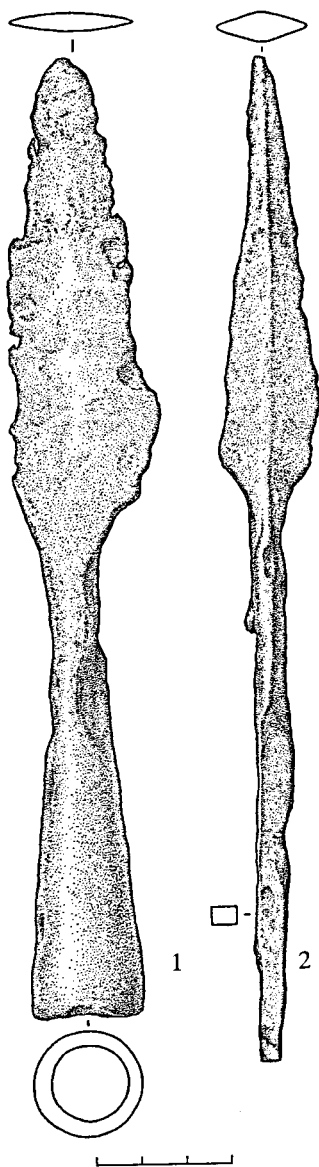
11 pav. Geležinės ylos (1, 2), peilis (3) ir ovalo formos skiltuvas (4). ŠAM GEK Nr. 252:2/ I-A 89:12; 252:7/ I-A 89:8; 252:12/ I-A 89:9; 252:51/ I-A 89:25. I. Maciukaitės pieš.

pio kape 52 – XVI a. antrąja puse (Vaškevičiūtė, 1995, 293, pav. 9:8).

Ginklai

Nedidelę radinių dalį sudaro ginklai. Tai geležiniai įmoviniai ir įtveriamieji ietigaliai.

Rastas *įmovinis ietigalis* karklo lapo formos, rombo pjūvio plunksna. Plunksna aptrupėjusi (12:1 pav.). Ietigalis – 21,5 cm ilgio, plunksnos plotis – 3,4 cm, storis – 4–5 mm, įmovos skersmuo –

12 pav. Geležiniai ietigaliai. ŠAM in. Nr. 678/ I-A 89:6; GEK Nr. 252:6/ I-A 89:7. I. Maciukaitės pieš.

smeigtukai, pasaginės segės, žiedai. ŠAM karto tekoje nurodyta, kad jie pateko iš Žvelgotės kaimo – tad labiausiai tikėtina, kad iš iki šiol nelokaluoto kapinyno.

Rasta *kaklo apvarų*. ŠAM dabar saugomos 4 (in. Nr. 671–674, 680, 682–685³/ I-A 89:32–35). Vienas jų sudarė žalvariniai nedideli kriaušės for-

2,5 cm. Turėtų būti datuojamas laikotarpiu iki XIII a. imtinai.

Rasti 2 *įtveriamieji ietigaliai* lauro lapo formos, rombo pjūvio plunksna. Vienas sveikas, kitas – aptrupėjęs (in. Nr. GEK 252:17/ I-A 89:22, GEK 252:6/ I-A 89:7). Sveikasis yra 22,8 cm ilgio, plunksnos plotis – 2,2 cm, storis – 7,5 mm, įtvaros skersmuo – 6,5x8 mm (12:2 pav.). Sprendžiant pagal muziejaus inventorines knygas, jie buvo rasti piliakalnyje. Tokių ietigalių rasta žiemgalių Tervetės piliakalnyje, Kalnelio piliakalnio papėdės gyvenvietėje (2 vnt.). Jie datuojami XIII a. (Vasiliaskas, 2001, 340).

Papuošalai

Papuošalus sudaro kaklo apvaros,

mos žvangučiai ir įvijėlės, kitas – įvairūs stikliniai karoliai, sidabrinės monetos-pakabučiai (13 pav.).

Žvangučių skersmuo – 0,9–1,2 cm, aukštis – 1,4–1,9 cm. Žvangučių apačioje – „+“ formos išpjova. Kai kurių žvangučių apačia dekoruota įstrižomis linijomis arba visai nedekoruota (13:2–5 pav.). Kai kurie žvangučiai yra be išpjovų. Panašus žvangutis atsitiktinai rastas Kalnelio piliakalnio papėdės gyvenvietėje (2007 m.). Žvangučiai turėtų būti datuojami XIII a. antrąja puse – XIV a. pirmąja puse. Ankstyvesni žvangučiai (XII–XIII a.) yra žymiai didesni (Vasiliaskas, 2001, 347), o vėlyvesni (nuo XIV a. pabaigos), pagal tyrinėto Duobelės senkapio duomenis, – kriaušės formos, grubesni.

Įvijėlių ilgis – 1–1,6 cm, skersmuo – 0,4–0,45 cm.

Vieną kaklo apvarą sudarė XIII a. 7 sidabrinės *monetos* (viena jų – Airijos Henriko III (1216–1272 m.) penis, kita – vokiečių Arnsbergo grafystės Gotfrydo III (1235–1282 m.) denaras (21, 22 pav.), o likusios 2 – tiksliau nenustatytos) su pritvirtintomis sidabrinėmis kilpelėmis. Šį vėrinį pagal Lepšių senkapio analogiją E. Ivanauskas datavo XIV a. pabaiga – XV a. (Ivanauskas, 2000, 10), o tai yra mažai tikėtina. Jis turėtų būti datuojamas XIII a. pabaiga – XIV a.

Kitą kaklo apvarą sudarė 40 *stiklinių karoliukų*. Jie – *žiedo arba suploto rutulio formos*, smulkūs, geltonos rusvos spalvos, kiti 2 – didesni, su didelėmis skylėmis, ryškiai žalios spalvos (13:1 pav.). Jų skersmuo – 3–5 mm. Kaklo apvara su tokiais karoliais rasta Ceraukstės Puodinių kapinyno kape 14, pavieniai karoliai – Mežuotnės, Tervetės piliakalniuose. Datuojami XII–XIV a. (Мургуевич, 1965, 73, рис. 31, таб. XI:18). Priskiriami importui iš Senosios Rusios (Kuncienė, 1981, 87).

Į vieną išlikusių apvarą buvo įvertas stiklinis *margas karolis* (pagal O.Kuncienę) arba kitaip – inkrustuotas (pagal E. Mugurėvičių). Jo skersmuo – 3x5 mm (13:3 pav.). Tokie karoliai rasti žiemgalių

³ Dingo per II pasaulinį karą – in. Nr. 684.

13 pav. Kaklo apvaros. ŠAM I–A 89: 35, 34, 33, 32 [4, 5]. J. Mikucko nuotr.

Pavirvytės–Gudų kapinyne, Tervetėje, Daugmalėje. Datuojami IX–XIII a. Jie paplitę Rytų, Vidurio Latvijoje, Vakarų, Rytų, Šiaurės Lietuvoje, Rusijoje, jų kilmė – Sirija (Мугуревич, 1965, 75–76, рис. 31, таб. XI:57; Kuncienė, 1981, 82–84, 87, pav. 2).

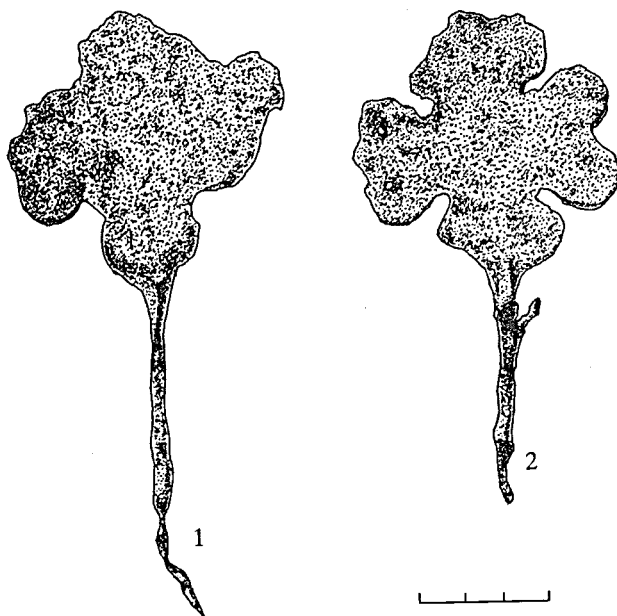
Neaiškios šių kaklo apvarų radimo aplinkybės. Mažai tikėtina, kad buvo surinktos piliaikalnyje. Tad labiausiai tikėtina jų radimo vieta – kapinynas.

Nustatyta, kad nuo XII a., ypač XIII a., Žiemgaloje tapo madinga puošti kaklo apvaromis iš įvijėlių, stiklinių karolių, kauri kiautelių (Vasiliauskas, 2005, 133, 135). Kituose Žiemgalos kapinyuose tokių kaklo apvarų iki šiol nėra rasta. Panašių kaklo apvarų, sudarytų iš žalvarinių įvijėlių, žvangučių ir sidabrinių monetų-pakabučių, rasta XIII a. pabaigos – XIV a. pradžios Šiaurės Kuršo (Dundagos Laukmuižos senkapio kapas 4, Valgalės Vegių senkapio kapas 6) bei žemutinio Padauguvio (Martinsalos senkapio kapai 1773,

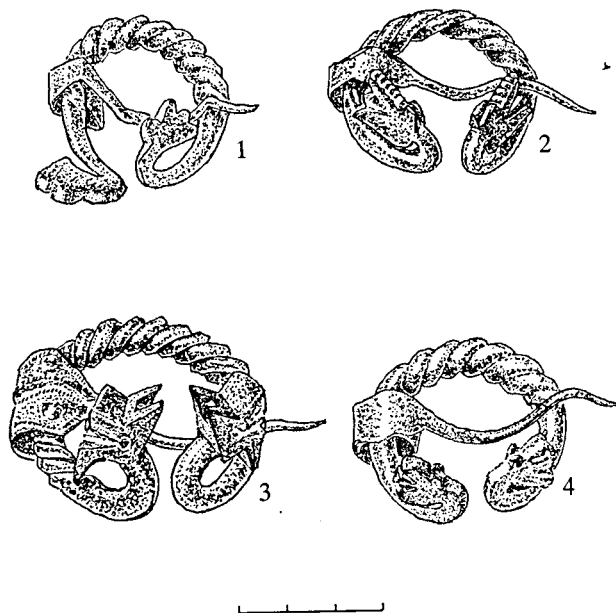
1784) kapuose. Kaip rodo Kernavės Kriveikiškių kapinyno (kapai 5, 12, 104, 109, 178) tyrinėjimų duomenys (Vėlius, 2005, 60, pav. 23:1–5), baltų kraštuose toks paprotys plito nuo XIII a. pabaigos. Kaklo apvarų iš žalvarinių žvangučių buvo rasta Duobelės senkapio kapuose 700 (XIV a. pabaiga), 815 (XVI a. pradžia). Žagarės radiniai pagal Šiaurės Kuršo analogijas turėtų būti datuojami XIII a. pabaiga – XIV a. pradžia.

Rasti 2 geležiniai *smeigtukai aštuonlapio dobi-lo formos galvutėmis*. Smeigtukai apnykę, ilgis – 14,5 ir 11,3 cm, galvučių skersmuo – 6,2–6,5 cm, adatos skersmuo – 5 mm (14 pav.). Tokių taip pat buvo rasta Bukaičių Atvasės kapinyno kape 2 (Vasiliauskas, 2005, pav. 2:2), Pavirvytės–Gudų kapinyno kape 46 (2 vnt.) (Vasiliauskas, 2001, 344, pav. 6:1–2), atsitiktinai – Duobelės senkapyje (Daiga, 1980, 52, att. 10:6), Tervetės⁴ (XIII a. (Бривкалне, 1959, таб. II:5), Mežuotnės piliaikalniuose ir Rusų–Debešų kapinyne. Tyrimais

⁴ LNVM VI 24a:95, 842; 24d:249, 446, 1201.

14 pav. Geležiniai smeigtukai aštuonlapio dobilo lapo formos galvutėmis. ŠAM 664, 665 / I-A 89:10b, a. H. Ostašenkovo pieš.

15 pav. Pasaginės segės zoomorfiniais galais. ŠAM GEK Nr. 252:1, 676, 677, 252:3/ I-A 89:30, 28, 27, 29. 1–2, 4 – žalvaris, 3 – sidabras. H. Ostašenkovo pieš.

nustatyta, kad dauguma jų buvo dengti sidabro plokštelėmis naudojant tausijos technologiją (Svarāne, 2004, 24–29, att. 4). Tokie smeigtukai datuojami XII–XIII a.

Rastos 4 *pasaginės segės zoomorfiniais galais*.

Pagal latvių archeologės E. Bryvkalnės sudarytą tipologiją dvi iš jų žalvarinės yra priskiriamos II tipui. Jos yra 3x3,3 ir 3x3,6 cm skersmens, galvučių aukštis – 15 mm, lankelis tordiruotas, 5–6 mm skersmens (15:2, 4 pav.). Tokių segių rasta Tervetėje (5 vnt.) (Brīvkalne, 1974, 25, att. 3:5, 6, 9, 10, 12). Šios segės datuojamos XII–XIII a.

Trečioji žalvarinė segė priskiriama III tipui. Ji yra 3x3,1 cm skersmens, galvučių aukštis – 14 cm, lankelis tordiruotas, jo skersmuo – 5 mm (15:1 pav.). Tokių segių rasta Tervetėje (21 vnt.) (Brīvkalne, 1974, 125, att. 3:14–23, 26, 27). Šios segės, kaip rodo atlikta XII–XIII a. dirbinių tipologinė analizė, buvo populiarios XII a. pabaigoje – XIII a.

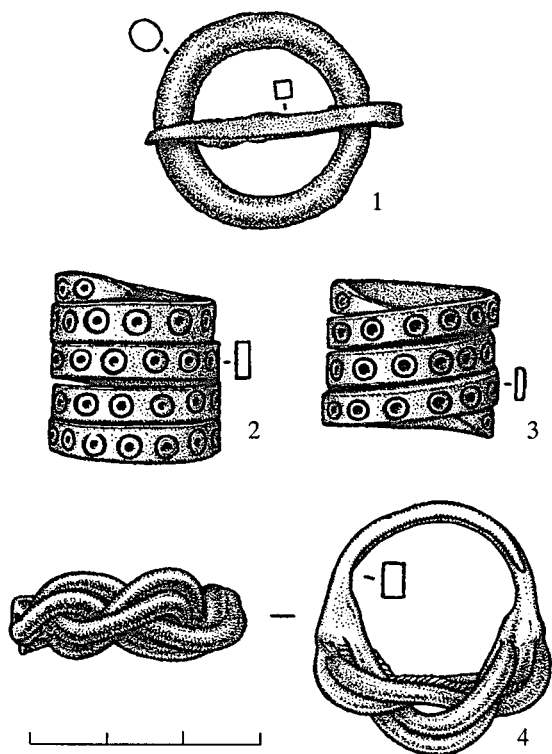
Ketvirtą sidabrinę segę sudėtinga priskirti konkrečiam tipui. Ji – 3,8x4,1 cm skersmens, galvučių aukštis – 2,1 cm, lankelis tordiruotas, skersmuo – 6,5 mm (15:3 pav.). Segės galvutės primena VII–1 ir VII–2 tipą (pagal A. Vijupą), tačiau skiriasi lankelis. A. Vijupas šio tipo seges datavo XIV–XV a. (Vijups, 1998š, 207). Žagarės segei identiškos rastos Marvelės kapinyno kape 493 (Astrauskas, Bertašius, 1994š, 71), sidabrinė bei žalvarinė sidabruota – Vidurio Lietuvoje (Obelių (Urbanavičius, Urbanavičienė, 1988, pav. 40, 41), Kurklintiškių kapinyuose (Urbanavičius, 1969, pav. 1:1). Šios segės turėtų būti datuojamos XIII a. pabaiga – XIV a. pradžia.

Žiedai yra 2 grupių – įvijiniai ir pastorinta, pinta priekine dalimi.

Rasti 2 žalvariniai *įvijiniai žiedai*. Jų skersmuo – 2,3 cm, aukštis – 2–2,6 cm. Lankelis yra stačiakampio pjūvio, ištiesai dekoruotas akučių ornamentu, plotis – 5 mm, storis – 2 mm (16:2, 3 pav.). Tokie žiedai buvo rasti Tervetės⁵, Mežuotnės⁶ piliakalniuose,

⁵ LNVM VI 24b:599.

⁶ LNVM A 11429:446, A 10033:830 (Zemgaļi, 2003, 64).

16 pav. Žalvariniai žiedai (2, 3, 4), geležinė apvali diržo sagtis (1). ŠAM GEK Nr. 252:8/ I–A 89:24; 675 [2, 3]; 686/ I–A 89:59. I. Maciukaitės pieš.

Duobelės⁷, Kalnelio (fragmentas, 2007 m.) piliakalnių papėdės gyvenvietėse. Datuojami XIII a.

Rastas žalvarinis žiedas *pinta priekine dalimi*, supinta iš 4 apvalių vielučių (skersmuo – 3 mm), su filigrano liekanomis, sukeistais galais. Jis – 3x3,3 cm skersmens, priekinės dalies plotis – 1,2 cm, storis – 1 cm, užpakalinė dalis stačiakampio pjūvio, 2x4 mm storio (16:4 pav.). Panašūs žiedai rasti Duobelės piliakalnio papėdės gyvenvietėje⁸, sidabrinis atsitiktinai rastas Lepšių kapinyne (Naudužas, 1959a, 181, pav. 7:5). Datuojami XIII a. antrąja puse – XIV a. pradžia.

⁷ LNVM VI 113:5.

⁸ LNVM VI 113:6.

⁹ KPM XVII, 1997/ 12a–b.

¹⁰ KPM XVII, 1986/ 15, 16.

¹¹ BKM 434/ A 364.

¹² KPM XIV, 2004/ 22 (LNM AR 433:5).

¹³ LNVM A 1003:257.

¹⁴ KPM 1965/ VII^a, 12.

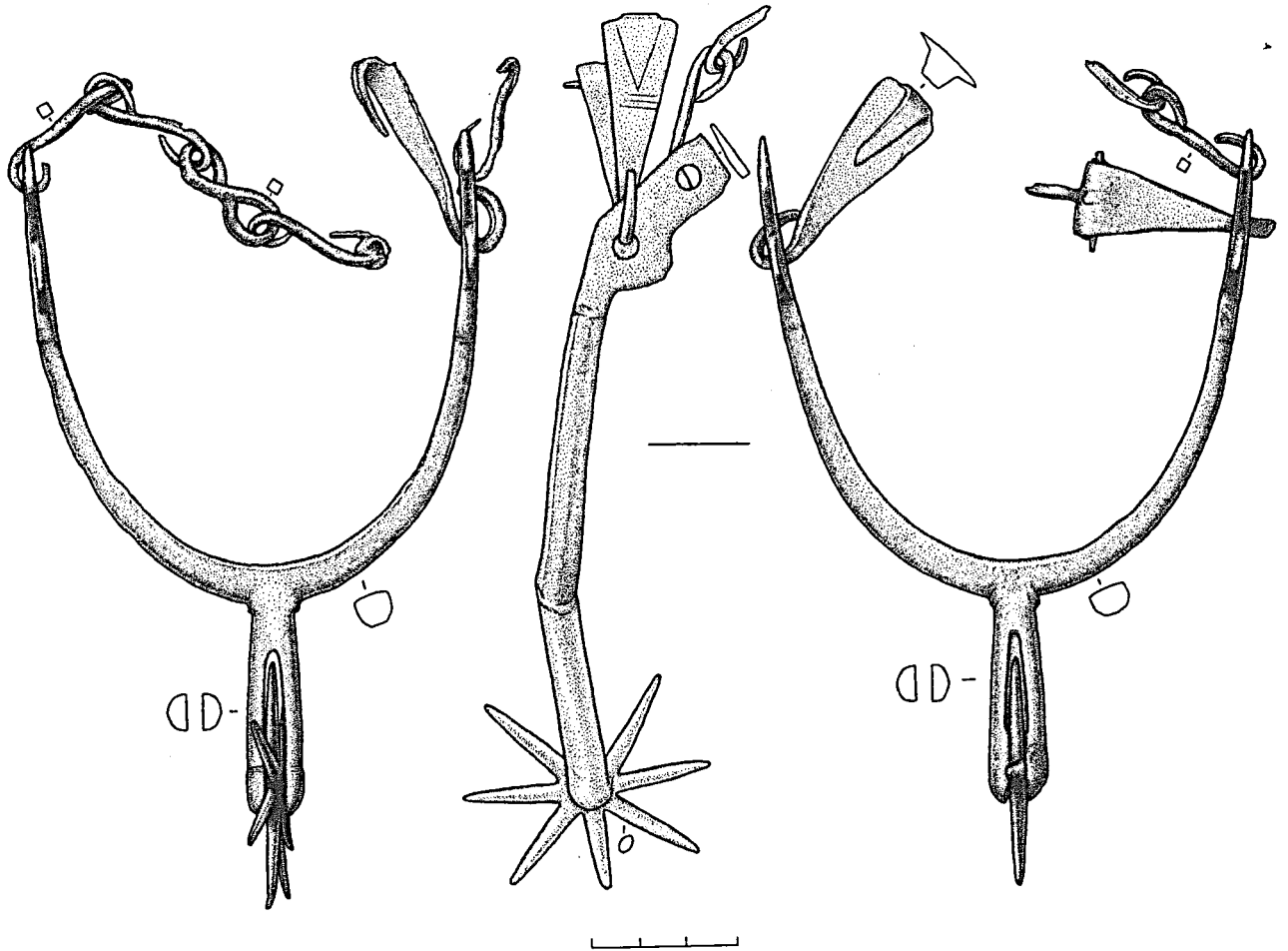
KITI RADINIAI

Rasti 2 geležiniai *pentiniai* su žvaigždute gale. Pentinų lankelis yra penkiakampio pjūvio, į galus plėtėja (plotis – 1,9 cm), galuose yra po 2 skylutes, į kurias įkabintos grandinėlės (ilgis – 2,7–3,1 cm) ir trikampio formos skirstikliai (17 pav.). Jų ilgis – 14,1 cm, plotis tarp galų – 9,4 ir 10,1, žvaigždutės skersmuo – 5,1 ir 5,3 cm. Tokie pentiniai rasti Slėpsnių, Pavirvytės–Gudų (2 vnt.) (Vasiliauskas, 2001, 348–349, pav. 11), Lepšių (Naudužas, 1959a, 181, pav. 8), Sesavos (2 vnt.)⁹ kapinynuose, Jėgerių sd.¹⁰ (2 vnt.) (Duobelės r.), Krinčino¹¹ kapinynuose, Paliečių piliakalnyje (?)¹², Kalnelio II piliakalnio papėdės gyvenvietėje (Merkevičius, 1998, 384, pav. 6:1), Mežuotnės piliakalnyje¹³, Duobelės apyl.¹⁴ Jie datuojami XIII a. pabaiga – XIV a. (Vasiliauskas, 2001, 348–349).

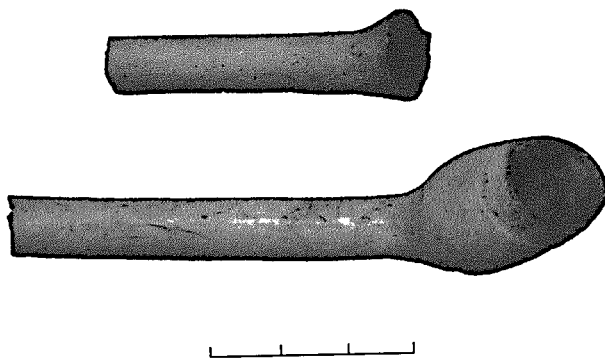
Aprangos detales sudaro tyrinėjant piliakalnį rasta geležinė apskrita *diržo sagtis*. Jos skersmuo – 2,9 cm, lankelio pjūvis apvalus, skersmuo – 5 mm (16:1 pav.). Tokios sagtys aptinkamos tyrinėtuose XIV–XVII a. senkapių kapuose (Svetikas, 1998, 391–392).

Rastos 2 balto kaolino *pypkės*. Viena išlikusi visa. Jos galvutės pakraščiai puošti statmenų įkardėlių eile. Pypkės ilgis – 9 cm, galvutės ilgis – 3,8 cm, skersmuo – 1,9 cm, kotelio skersmuo – 1 cm. Kitos pypkės išlikęs tik kotelis (18 pav.). Datuojamos XVII a.

Prie neaiškių dirbinių priskiriamas žalvarinis *neaiškios paskirties dirbinys*, rastas tarpukariu. Jį sudaro pinta 31 cm ilgio ir 1 cm pločio grandinėlė bei galuose buvę apkalai (in. Nr. 679/ I–A 89:31). Neturint analogijų sudėtinga dirbinį tiks-

17 pav. Geležiniai pentiniai. ŠAM 19/ I-A 89:58; 20/ I-A 89:57. I. Maciukaitės pieš.

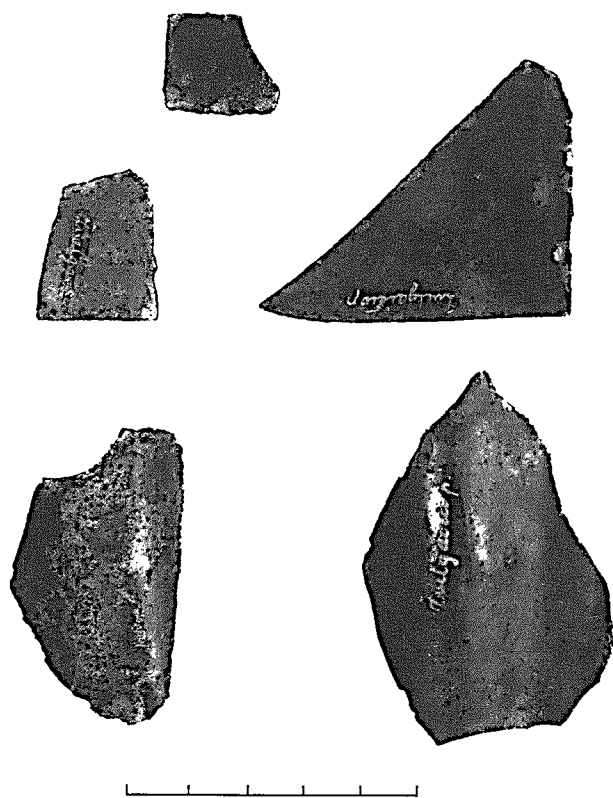

18 pav. Pypkės. ŠAM GEK Nr. 252:9, 4/ I-A 89:37; 36. J. Mikucko nuotr.

liau datuoti ir pagal funkciją priskirti konkrečiai radinių grupei.

Tyrinėjimų metu rasta *stiklinių butelių* duženų (7 vnt.). Stiklas – rudai žalios spalvos, dengtas patina (19 pav.). Šukių storis – 1,5–2,5 mm. Šie radiniai datuojami XVII a.

Rasta ir žalvarinių *apkalų* (?) fragmentų (GEK Nr. 252:10, 13, 16). Jų dydžiai – 3,5x5,9, 9,9x1,4, 6,5x1, 4,6x0,8, 4,1x2, 22x3, 2,6x1,8, 1,4x1,6, 1,2x2,2, 1x3,5 cm, storis – nuo 0,5 iki 2,5–3 mm (20 pav.). Apkalų paskirtis lieka neaiški, datuojami XVII a.

19 pav. Stiklinių indų šukės. E. Vasiliausko nuotr.

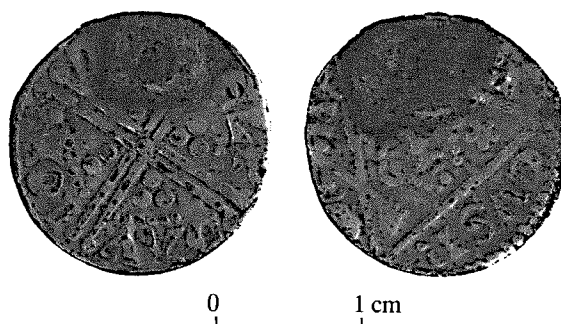
20 pav. Žalvarinių „apkalų“ fragmentai. E. Vasiliausko nuotr.

Monetos

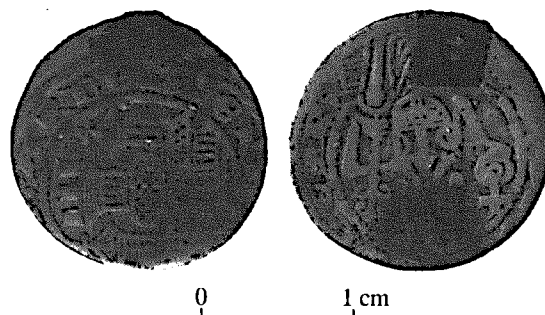
Rasta XIII ir XVII a. 9 (išliko 6) monetos¹⁵.

XIII a. monetų (buvo 7, išliko 4; in. Nr. 680/I-A 89:39–42) rasta anksčiau aprašytoje kaklo apvaroje. Viena jų – sidabrinis Airijos Henriko III (1216–1272 m.) penis (21 pav.), kita – vokiečių Arnsbergo grafystės Gotfrydo III (1235–1282 m.) denaras (22 pav.), likusios labai sudilusios ir todėl neidentifikuotos.

Kitas monetas sudarė tyrinėjant piliakalnį rasta 1 biloninis XVII a. Rygos Gustavo Adolfo 163? m. (in. Nr. 252:5/I-A 89:38) ir 1956 m. atsitiktinai P. Cvirkos g. 128 darže, 200 m į šiaurės rytus nuo piliakalnio aptiktas Karolio XI 1662 m. (in. Nr. 252:50/I-A 89:26) šilingai.

21 pav. Moneta. Airija, Henrikas III (1216–1272 m.), penis, sidabras, svoris – 1,539 g. ŠAM I-A 89:41. D. Grimalauskaitės nuotr.

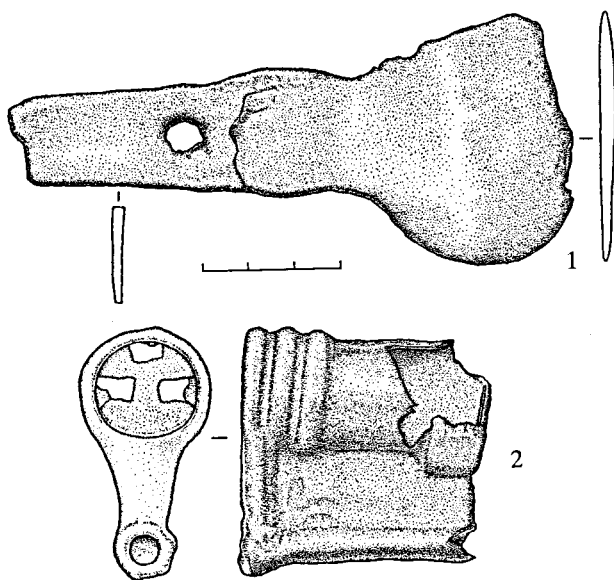
22 pav. Moneta. Vokietija, Arnsbergo grafystė, Gotfrydas III (1235–1282 m.), denaras, sidabras, svoris – 1,136 g. ŠAM I-A 89:42. D. Grimalauskaitės nuotr.

¹⁵ Nustatė LNM numizmatikos skyriaus vyr. muziejininkas E. Remecas. Autorius dėkoja už suteiktas konsultacijas.

PASTATŲ IR STATYBINĖS DETALĖS

Statybines detales sudaro geležinis durų apkaustas-vyris, kaltinės vinys, spyna, lango stiklo šukės.

Rasta 1 geležinė cilindrinė *spyna*. Ji aptrupėjusi, išlikusios dalies ilgis – 5,5 cm, plotis – 5,7 cm, rakinamosios dalies skersmuo – 3 cm (23:2 pav.). Sprendžiant iš inventorinių knygų, ji buvo rasta 1956 m. tyrinėjant piliakalnį. To-

23 pav. Geležinis durų apkalas (1) ir cilindrinė spyna (2). ŠAM GEK 252:19/ I-A 89:11; 252:11/ I-A 89:21. I. Maciukaitės pieš.

kios spynos rastos ir Mežuotnės kapinyno kape 25, Jakštaičių–Meškių kapinyno kape 21 (Vasiliauskas, 2001, 348). Spyna turėtų būti datuojama XII–XIII a.

Durų apkaustas-vyris yra iš dvaro laikotarpio, datuojamas XVI–XVII a. Jo ilgis – 12,5 cm, plotis – 2,1–5,5 cm, storis – 2 mm (23:1 pav.).

Rastos 8 geležinės *kaltinės vinys*. Jų galvutės yra apvalios (2 vnt.), ovalios (3 vnt.) ir keturkampio (1 vnt.) formos (1 be galvutės), kotelio pjūvis – stačiakampio ir keturkampio formos, skersmuo – 3x7, 3x6, 3,5x5,5, 4x5 mm. Vinys yra 5,2–8,9 cm ilgio (24 pav., 1 lent.), datuojamos XVII a.

Rastos 3 *langų stiklo* šukės. Spalva – rudai žalia, dengta patina. 1647 m. Senosios Žagarės dvaro inventoriuje minimi pagrindinio pastato langai su išdaužytais stiklais (Baliulis, 1998, 137).

24 pav. Geležinės kaltinės vinys. ŠAM I-A 89:14, 16, 17, 13, 19, 15. E. Vasiliausko nuotr.

1 lentelė. Vinių statistiniai duomenys.

In. Nr.	Ilgis cm	Galvutės forma	Dydžiai cm	Kotelio skersmuo mm	Kotelio pjūvis
I-A 89:13	6,5	apvali	3	3,5x7	stačiakampio
I-A 89:14	7,2	apvali	2	3,5	keturkampio
I-A 89:15	8,6	ovali	1,3x1,5	4x5	stačiakampio
I-A 89:16	8,3	ovali	1,3x1,8	3,5x5	stačiakampio
I-A 89:17	8,9	ovali	0,9x1,2	4x5	stačiakampio
I-A 89:18	5,2	ovali	1,2x2	3,5x5,5	stačiakampio
I-A 89:19	8,1	–	–	3x7	stačiakampio
I-A 89:20	6,9	?	–	3x6	stačiakampio

KOKLIAI

Piliaikalnyje išikūrusioje dvarvietėje rastas 71 koklis ir jų fragmentai. Jie skirstomi į dubeninius ir puodyninius (9 vnt.) (2–4 lent.), plokštinius (50 vnt.), karnyzinius (10 vnt.) ir koklius-karūnėles (2 vnt.). Visi kokliai datuojami XVI a. pabaiga – XVII a. Reikia pabrėžti, kad tyrinėjant Žagarės senamiestį XVII–XVIII a. kultūriniuose sluoksniuose daugiau randama dubeninių ir puodyninių koklių, mažiau – plokštinių, tuo tarpu vad. Aukštadvario dvare – daugiau plokštinių.

Rasti 8 *dubeninių ir puodyninių koklių* fragmentai ir 1 dalis. Jų angos – keturkampės ir apvalios. Geriau išlikusio koklio aukštis – 8,6 cm, dugno skersmuo – 12 cm (25; 37:6 pav.). Koklių sienelių storis – nuo 4–7 iki 8–11 mm, briaunos – nuo 8 iki 10–12 mm, dugno – 7 mm, priedugnio – 18 mm, molio masė – vientisa arba sluoksniuota, spalva – pilka, rudai pilka. Koklių kakleliai – *C tipo* (pagal I. Uosę), su suapvalinta briauna viduje. Tokio tipo kokliai Žagarės mieste dominuoja XVII–XVIII a. (Vasiliauskas, 2004, 65).

Plokštiniai kokliai dengti šviesiai žalia glazūra. Jų rasta 50 – sveikų, dalių ir fragmentų.

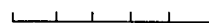
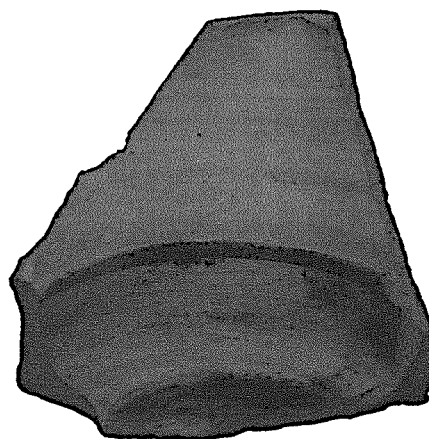
Kokliai dekoruoti treliažo, „apkausto“, augalų, herbų ornamentais.

Vadinamąjį treliažo dekorą sudaro plokštuma, padalinta į įstrižus rombus. Tokiu būdu suformuotos „grotelės“, o jose įkomponuoti papildomi elementai – rozetės (keturlapiai žiedeliai). Toks koklis yra kvadrato formos, su atkraštėmis, jo skersmuo – 16,5 cm, kaklelio aukštis su plokštuma – 7,5 cm. Rasti 2 kampiniai kokliai (sveikas ir dalis, in. Nr. I–A 89:4, 55), dekoruoti šiuo ornamentu (26 pav.). Geriau išlikusio šono dydžiai – 17x10,2 cm, antkraščių plotis – 1,3 cm, kaklelio aukštis – 5,9 cm.

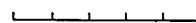
Analogiškų koklių rasta kaimynines Kuršo Kunigaikštystės pilyse, kurie datuoti XVI a. 9 dešimtmėčiu – XVII a. pradžia. Latvių archeologė I. Uosė tokius koklius priskyrė I manierizmo laikotarpiui (Ose, 1996, 52, att. 40, 41). Tokių kok-

lių rasta ir Lietuvoje (pvz., Kaune (Žalnierius, 1989, 24, pav. 12), Biržuose, Vilniuje, Plateluose ir kt.).

Šiam laikotarpiui būdingi kokliai dekoruoti vadinamuoju „apkausto“ ornamentu (11 dalių ir fragmentų). Kokliai – kvadrato formos, su atkraštėmis (27–29 pav.). Geriau išlikusiųjų ilgis – nuo 17,1–17,2 iki 17,6 cm, plotis – nuo 16,1 iki 16,5 cm, plokštės storis – nuo 0,8–0,9 cm, antkraščių plotis – nuo 0,7–1 cm.

25 pav. Dubeninio koklio dalis. ŠAM GEK Nr. 117159/ I-A 89:98. A. Šapaitės nuotr.

26 pav. Kampinis plokštinis koklis, dekoruotas treliažo ornamentu. ŠAM I–A 89:4. E. Vasiliausko nuotr.

2 lentelė. Buitinės keramikos ir koklių pakraštelių statistiniai duomenys.

Inventorinis Nr.	Plotas	Kvadratas, metai	Gylis cm	Rūšis	Indo rūšis	Angos skm.	Aukštis, dydžiai cm	Storis mm			Priemaišos		Spalva			Ornamentas	Glazūra		Chronologija
								Briauna (max)	Sienele (min)	Sienele (max)	Dydis mm/ max	Gausumas	Išorė	Vidus	Masė		Pusė	Spalva	
I-A 89:60/ SK 666	ats.	-	-	Ž	P	-	6,6	7,5	9	10	1-3,0	T	R	RJ	RJR	bang., lin.	-	-	XIII a.
I-A 89:61/ SK 666	ats.	-	-	Ž	P	-	6,4	6	11	-	1-9,0	T	PJ	PJ	PJ	-	-	-	XIII a.
I-A 89:63/ SK 668	ats.	-	-	Ž	P	-	5	7	8	-	1-3,0	V	PJ	R	PR	bang., lin.	-	-	XIII a.
I-A 89:64/ SK 669	ats.	-	-	Ž	P	19	5,3	8	9	-	1-2,0	V	R	R	P	-	-	-	XVI-XVII a.
I-A 89:68/ 252:31	1	1956	1-20,0	Ž	P	15	6,4	7	9	11	1-2,0	V	R	R	RPR	-	-	-	XVI-XVII a.
I-A 89:69/ 252:32	1	-	1-20,0	Ž	P	15	5,9	7,5	9	10	1-2,0	V	R	R	RPR	-	-	-	XVI-XVII a.
I-A 89:73/ 252:36	1	-	1-20,0	AŽ	P	19	2,8	7	10	11	1-4,0	T	PR	PR	PR	-	-	-	XIII a.
I-A 89:74/ 252:37	1	-	1-20,0	Ž	P	-	3,6	11	10	-	1-1,5	V	PR	PR	PR	-	-	-	XVI-XVII a.
I-A 89:74/ 252:37	1	-	1-20,0	Ž	L	20	10	6	7	-	0,5	R	R	-	R	-	V	Ž	XVII a.
I-A 89:76/ 252:39	1	-	1-20,0	Ž	L	32	6,5	12	7,5	-	0,5	R	R	-	9	-	V	Ž	XVII a.
I-A 89:78/ 252:41	1	-	1-20,0	Ž	L	34	6,5	7	8	9	0,5	R	PR	-	PR	-	V	Ž	XVII a.
I-A 89:82/ 252:45	1	-	1-20,0	Ž	PP	16	3,6	5	4	-	-	-	P	-	R	-	V	RŽ	XVII a.
I-A 89:86/ 252:23	1	-	20-40	Ž	P	16	4,6	6	6	9	1-1,5	V	PR	PR	PR	-	-	-	XVI-XVII a.
I-A 89:87/ 252:22	1	-	20-40	Ž	P	16	4,8	6	6	9	1-1,5	V	PR	PR	PR	-	-	-	XVI-XVII a.
I-A 89:88/ 252:21	1	-	20-40	Ž	P	16	6,9	9	9	12	1-2,5	T	JR	R	PR	-	-	-	XVI-XVII a.
I-A 89:89/ 252:24	1	-	20-40	Ž	P	-	5,5	7	10	13	1-3,0	T	JR	J	J	-	-	-	XIII a.
I-A 89:91/ 252:26	1	-	20-40	Ž	P	-	5,4	6	9	10	1-2,0	V	R	R	P	-	-	-	XVI-XVII a.
I-A 89:96/ 252:48	1	B-C/2	20	Ž	P	17	4,6	8,5	11	12	1-3,5	V	R	J	J	-	-	-	XVI-XVII a.
I-A 89:97/ 252:49	1	-	1-20,0	Ž	P	14	6	8	10	-	1-2,0	V	PR	PR	P	-	-	-	XVI-XVII a.
Nr. 37	1	-	-	Ž	P	-	2,7X3,8	6	6	-	1-4,0	T	PJ	PJ	PJ	-	-	-	XIII a.
Nr. 38	1	-	-	Ž	P	-	3,9X3,2	8	10	-	1-2,0	V	R	JP	PR	-	-	-	XVI a.
Nr. 39	1	-	-	Ž	PP	-	3,1X3,4	5	6	-	0,5	R	R	-	PR	-	V	Ž	XVII a.
Nr. 40	1	-	-	Ž	P	25	2,6X3,4	7	8	-	1-2,0	V	R	PJ	PJ	ikart. briaun.	-	-	-
Nr. 41	1	-	-	Ž	PP	16	2,6X4,9	5	4	-	0,5	R	RJ	JP	R	-	-	-	XVII a.
Nr. 42	1	-	-	Ž	L	-	2,7X3,9	10	7	-	0,5	R	P	P	PR	-	-	-	XVII a.
Nr. 43	1	-	1-20,0	Ž	KD	kv	4,7x4,2	12	4	5	0,5	R	RP	RP	RP	-	-	-	XVII a.
Nr. 44	-	-	-	Ž	KD	kv	4,5X4,7	10	7	-	0,5	R	R	R	R	-	-	-	XVII a.
Nr. 59	ats.	1964	-	Ž	KD	kv	5,2X5,4	-	-	-	-	-	R	R	R	-	-	-	XVII a.
Nr. 60	ats.	-	-	Ž	KD	kv	4,3X5,5	15	7	8	-	-	R	R	R	-	-	-	XVII a.
Nr. 61	ats.	-	-	Ž	L	25	4,8X7,7	8	7	8	-	-	R	-	PR	bangelė	V	Ž	XVII a.
Nr. 62	ats.	-	-	Ž	P	17	2,2X3,2	7,5	7	-	-	-	P	P	R	-	-	-	XVII a.
Nr. 63	ats.	-	-	Ž	PP	16	4,2X6,9	7	5	6	0,5	R	R	R	R	-	-	-	XVII a.
Nr. 64	ats.	-	-	Ž	PP	18	4,2X7,1	6	4	5	0,5	R	R	RJ	R	-	V	-	XVII a.
Nr. 65	ats.	-	-	Ž	L	30	4X10,3	9	5	6	0,5	R	R	R	R	-	-	-	XVII a.

Paiškinimus žr. 4 lent.

27 pav. Plokštinių koklių, dekoruotų „apkausto“ augalų motyvais, fragmentai. ŠAM GEK Nr. 96731, 96728, 96729/ I-A 89:50, 47, 48. E. Vasiliausko nuotr.

29 pav. Plokštinio koklio, dekoruoto „apkausto“ augalų motyvais, dalis. ŠAM GEK Nr. 96727/ I-A 89:46. A. Šapaitės nuotr.

28 pav. Plokštinio koklio, dekoruoto „apkausto“ augalų motyvais, dalis. ŠAM GEK Nr. 96726/ I-A 89:45. A. Šapaitės nuotr.

Tokių koklių (dažniausiai dengtų mėlyna ir balta glazūra) rasta kaimyninės Kuršo Kunigaikštystės pilyse (Ose, 1996, 45, 61), dažnas radinys ir Lietuvoje (pvz., Kaune (Žalnierius, 1989, 24, pav. 12), Vilniuje).

Trečia dalis koklių dekoruoti herbų motyvais (6 dalys). Jų kompozicijos pernelyg sudėtingos, apkrautos: viršutinėje dalyje vaizduojama karūna, centre – erelis, ant pilvo – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo monograma „S“. Kok-

lių tuščios erdvės užpildytos augalų pynėmis, heraldinį skydą laiko 2 angeliukai, kurie (skirtingai nei renesansiniai) labiau primena paauglius – ilgu grakščiu kūnu, plonom ir ilgom kojom, rankom. Jie – kvadrato formos, su atkraštėmis (30 pav.). Geriau išlikusių koklių plotis – 17,6 cm, ilgis – 17,8 cm, plokštės storis – 1,1–1,2 cm, atkraščių plotis – nuo 1,3–1,4 cm, kaklelio aukštis – 10,1 cm.

Analogiškų koklių rasta kaimyninės Kuršo Kunigaikštystės Bauskės pilyje, kurie datuoti XVI a. 9 dešimtmečiu – XVII a. pradžia. Latvių archeologė I. Uosė tokius koklius priskyrė I manierizmo laikotarpiui (Ose, 1996, 57, att. 50:1).

30 pav. Plokštinio herbinio koklio dalis. ŠAM GEK Nr. 96724/ I-A 89:43. E. Vasiliausko nuotr.

Ketvirti kokliai dekoruoti realistiniais augalų motyvais – aguonomis ir lelijomis (26 dalys ir fragmentai). Kokliai – stačiakampio formos, be atkraščių (31 pav.). Jų plokščių storis – 1–1,2 cm, kaklelio aukštis – 6–7 cm. Pagal latvių archeologę I. Uosę, turėtų būti priskiriami II manierizmo laikotarpiui. Tuo metu (XVII a.) Olandijoje suklestėjo sodų kultūra, madingos tapo tulpės. Iš Olandijos gėlių mada greitai paplito Prancūzijoje, Vokietijoje ir kitur (Ose, 1996, 71).

Rasta dar 2 plokštinių koklių su atkraštėmis smulkūs bei 2 kaklelių fragmentai, kuriuos priskirti konkrečiam pogrupiui sudėtinga.

Karnyziniai kokliai (10 vnt.) yra padengti šviesiai žalia glazūra.

31 pav. Plokštinio koklio, dekoruoto augalų (rugiagėlės) motyvais, dalis. ŠAM GEKNr. 96732/I-A 89:51. A. Šapaitės nuotr.

Vieni jų – kiek profiliuoti (6 vnt.), dekoras 2 horizontaliuose tarpsniuose išdėstytas skirtingai. Viršutinė plokščia dalis ornamentuota simetriškai išdėstytu ornamentu (jūros žirgeliai, tarp jų – vaza su gėlių puokšte, šonuose – augalų motyvai). Apatinė dalis dekoruota akanto (lot. *Acanthus*) lapų eile (motyvas buvo labai populiarus antikos laikais, atgijęs per renesansą) (32, 33, 34:4 pav.). Vieno koklio viršutinis tarpsnis buvo dekoruotas treliazo ornamentu (34:5 pav.). Geriau išlikusių koklių dydžiai: 12x23, 13,2x20, 13,1x20,1 cm, plokštės storis – 1,1–1,2 cm, kaklelio aukštis – 7,5 cm.

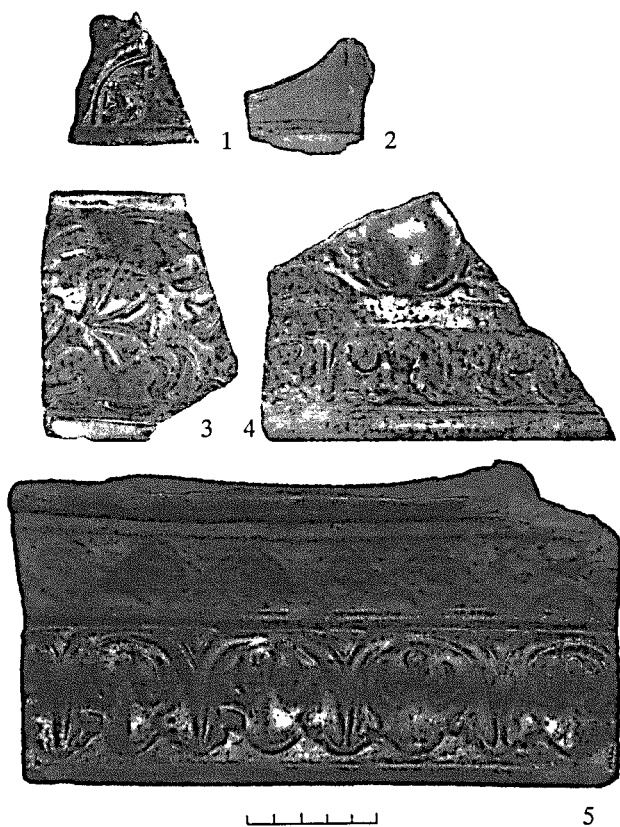
32 pav. Karnyzinis koklis, dekoruotas augalų ir zoomorfiniu motyvais. ŠAM I-A 89:2. A. Šapaitės nuotr.

33 pav. Karnyzinis koklis, dekoruotas augalų ir zoomorfiniu motyvais. ŠAM I-A 89:3. A. Šapaitės nuotr.

Analogiškų koklių rasta kaimyninės Kuršo Kunigaikštystės Bauskės pilyje, kurie datuoti XVI a. 9 dešimtmečiu – XVII a. pradžia. Latvių archeologė I. Uosė tokius koklius priskyrė I manierizmo laikotarpiui (Ose, 1996, 54, att. 44). Panašių koklių rasta Kaune, jie datuoti panašiai – XVI a. pabaiga – XVII a. pirmoju ketvirčiu (Žalnierius, 1989, 24, pav. 12; Žalnierius, Balčiūnas, 2007, 315, pav. 14:4, 6).

Kitų koklių forma – pusiau cilindro (4 dalys), jie dekoruoti augalų motyvais – gvazdikais ir tulpėmis. Vieno geriau išlikusio koklio plotis – 10,3 cm, plokštės storis – 8 mm, kaklelio aukštis – 10–11 cm (34:3 pav.). Analogiškų koklių rasta kaimyninės Kuršo kunigaikštystės Bauskės pilyje, kurie datuoti XVII a. 2–8 dešimtmečiais. Latvių archeologė I. Uosė tokius koklius priskyrė II manierizmo laikotarpiui (Ose, 1996, 71, 75, tab. V:4).

34 pav. Karnyziniai kokliai ir jų dalys (3–5) bei koklių – karūnėlių fragmentai (1–2). ŠAM 1, 2 – neinv., I-A 89:53, 54, 5. E. Vasiliausko (1–4), J. Mikucko (5) nuotr.

Rasti 2 žaliai glazūruotų *koklių-karūnėlių* fragmentai (34:1, 2 pav.), kurie yra pernelyg maži, kad būtų įmanoma detaliau juos apibūdinti.

Apžvelgus negausius koklių radinius (26, 30–33, 34:3–5 pav.) matoma analogijų su kaimynine Kuršo Kunigaikštyste bei kitais didžiaisiais Lietuvos miestais. Ateityje sukaupus gausesnę medžiagą Šiaurės Lietuvoje bei Pietų Latvijoje, būtų galima tiksliau nustatyti išvardytų koklių motyvų kilmę bei plitimo kryptis.

Koklinės krosnys minimos 1647 m. Senosios Žagarės dvaro inventoriuje. Kaip tik 2 senos krosnys iš žalių koklių minimos buvusiosios pastate (dideliame name, dar vadintame rūmais) dešinėje nuo įvažiavimo (iš šiaurės rytų (?) – aut. pastaba) į dvaro kiemą pusėje (Baliulis, 1998, 136). Aprašomas pagrindinis dvaro pastatas greičiausiai buvo tyrinėtas 1956 m.

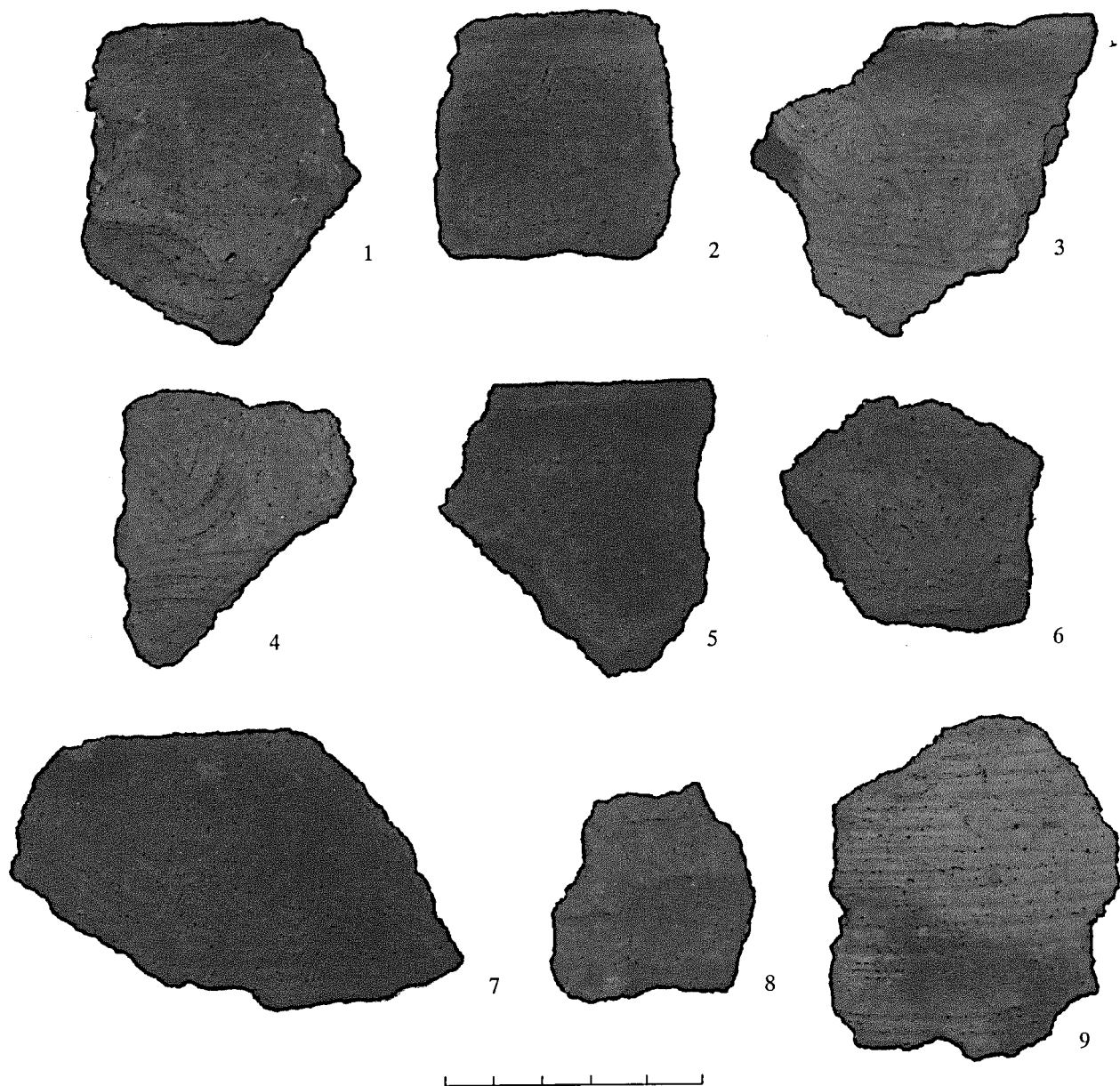
KERAMIKA

Ir atsitiktinai, ir 1956 m. tyrinėjimų metu piliakalnyje surinkta nemažai buitinės ir statybinės keramikos, kuri sudaro didžiąją radinių dalį.

Buitinė keramika skirstoma į 2 horizontus.

Ankstyviausia žiesta keramika datuojama XII–XIII a. Šios keramikos puodų peteliai dažnai dekoruoti bangelių, horizontalių linijų ornamentu ar jų kombinacija (4, 35 pav.). Pavyko tiksliau nustatyti vieno puodo angos skersmenį – 19 cm. Puodų briaunų storis – 6–7,5 mm, sienelių – nuo 8–12 (dažniau) iki 17 (rečiau) mm. Priemaišos (1–3 mm) pasiskirsčiusios vidutiniškai ir tankiai (2–4 lent.). Tokios keramikos taip pat rasta tyrinėtame Raktuvės piliakalnyje, Kalnelio (Sidabrės) ir Jurgaičių (Šiaulių r.) piliakalnių papėdės gyvenvietėse.

Antrajam horizontui priskiriama XVI a. pabaigos – XVII a. tradicinė krašto (kaimiška) ir oksidacinė glazūruota bei juodoji keramika (36, 37 pav.). Jos kiekio statistiniams apskaičiavimams ir platesniems apibendrinimams nepakanka.

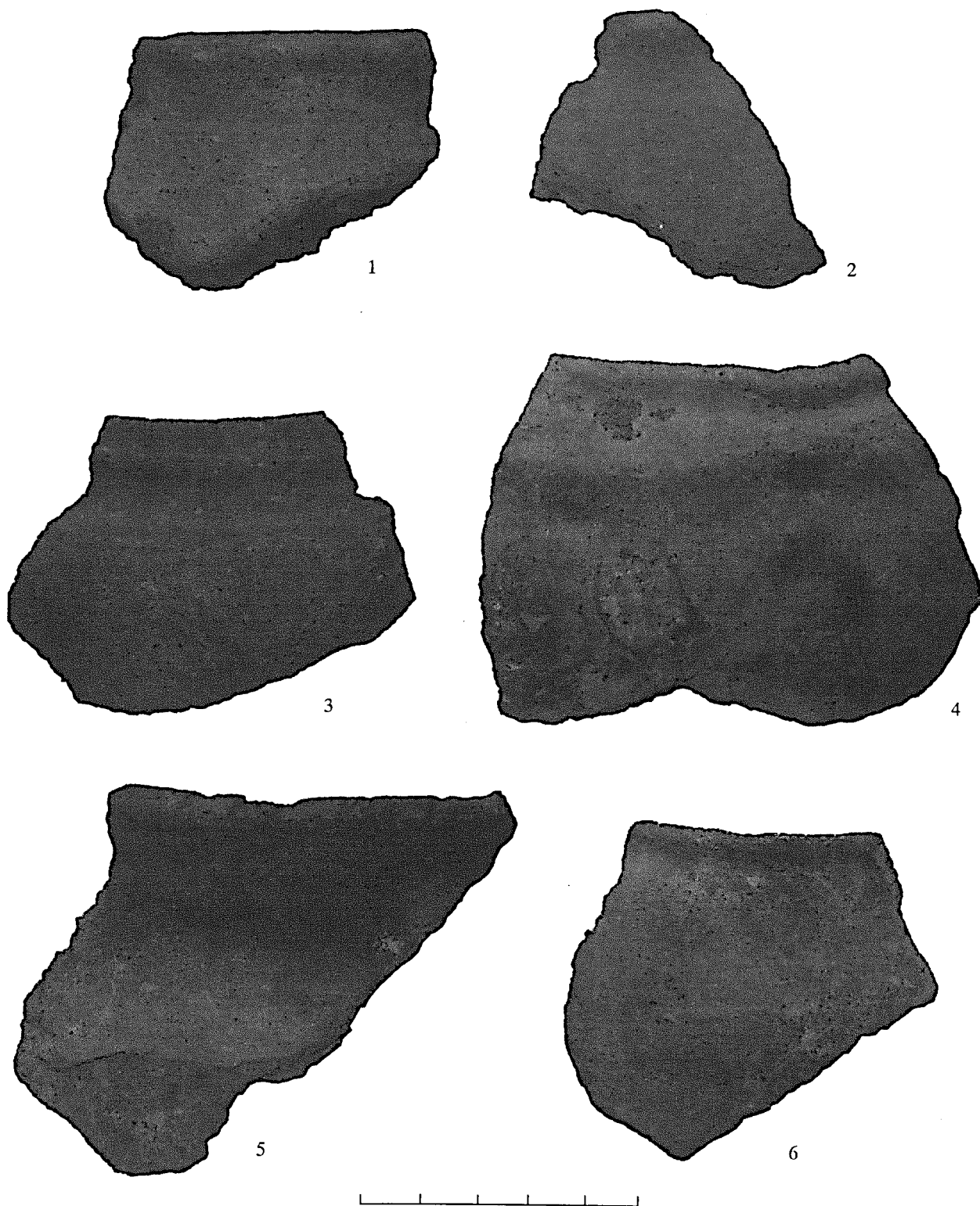

35 pav. Ankstyva žiesta (XII–XIII a.) keramika. ŠAM I–A 89:61, 63, 60, 67, 89, 66, 62, 93, 92. A. Šapaitės nuotr.

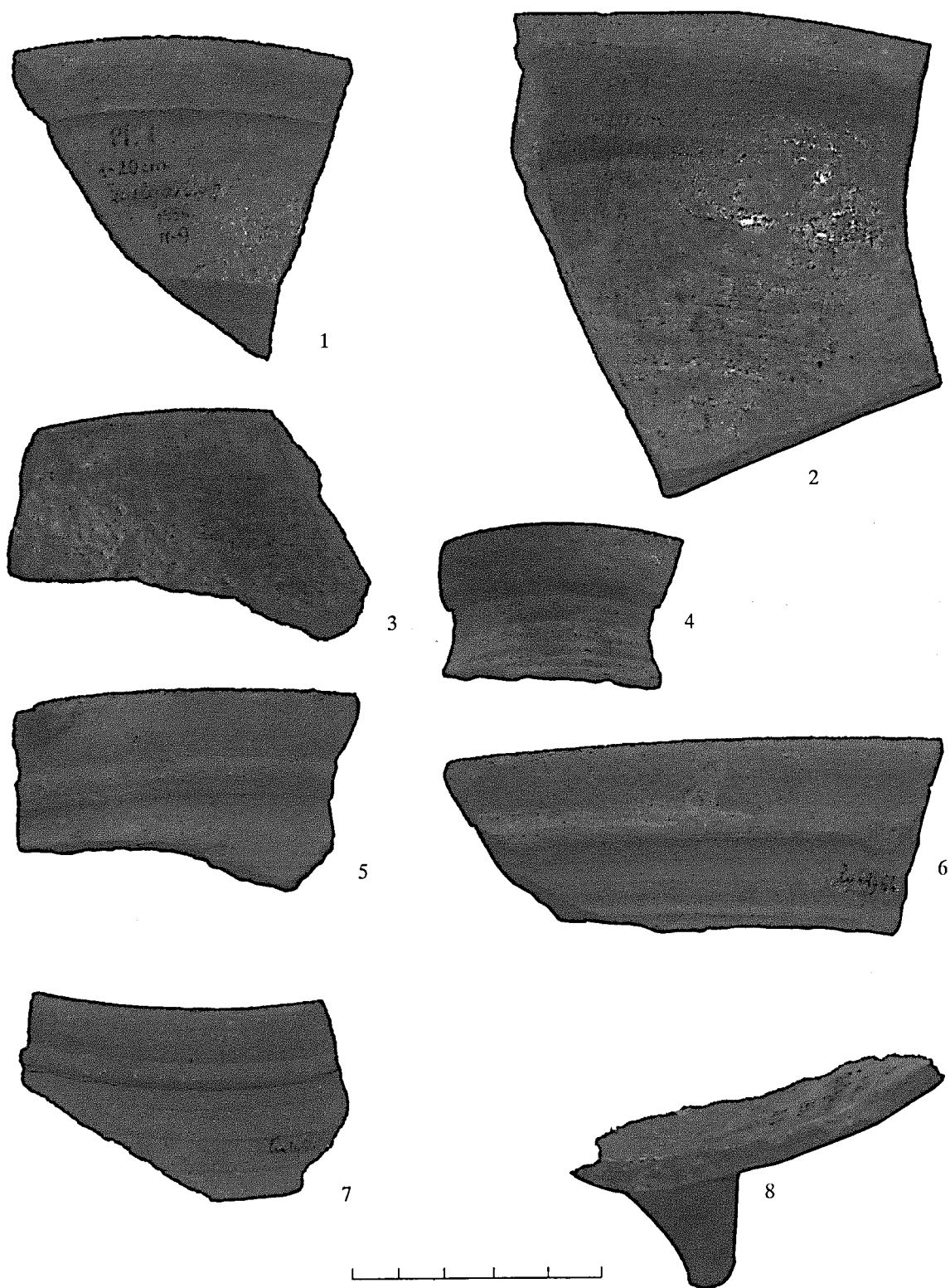
Vadinamąją *tradicinę krašto keramiką* (kaimišką) sudaro virimo puodai. Jų kakleliai dažniausiai yra profiliuoti, rečiau – atlošti, pūstais šonais, dažniausiai aprūkę. Skirtingai nei ankstyvosios žiestos keramikos puodai, jie rečiau dekoruoti. 2 puodų šukių briaunos dekoruotos įkartomis. Jų angų skersmuo – nuo 14–16 iki 19–25 cm, dugnų – 9–15 cm. Puodų briaunų storis – 6–7,5 mm,

sienelių – nuo 7–8 (rečiau) iki 10–13 (dažniau) mm, priedugnio – nuo 9–14 iki 16–19 mm, dugno – 7–14 mm. Priemaišos (iki 1–3 mm) pasiskirsčiusios vidutiniškai ir tankiai (36 pav., 2–4 lent.).

Oksidacinę glazūruotą keramiką (kitai dar vadinamą naujųjų laikų arba miestų) sudaro plonasiai puodai ir lėkštės. Jų molio masė vientisa,

36 pav. Vėlyva žiesta (XVI a. pabaigos – XVII a.) kaimiška keramika. ŠAM I–A 89:96, 91, 64, 68, 88, 69. A. Šapaitės nuotr.

37 pav. Vėlyva žiesta (XVI a. pabaigos – XVII a.) oksidacinė glazūruota keramika (1–5, 7–8) ir dubeninio koklio fragmentas (6). ŠAM I–A 89:76, 75, (3 – neinv.), 89:82, (5–7 neinv.), 89:83. A. Šapaitės nuotr.

3 lentelė. Buitinės keramikos ir kokių dugnelių statistiniai duomenys.

Inventorinis Nr.	Plotas	Metai	Gylis cm	Rūšis	Indo rūšis	Dugno skm.	Aukštis cm	Storis mm		Priemaišos		Spalva				Glazūra		Pastabos	
								Dugnas (min)	Priedugnis (max)	Sienele (max)	Dydis (mm/ max)	Gausumas	Išorė	Vidus	Masė	Pusė	Spalva		Chronologija
I-A 89:70/ 252:33	1	1956	1-20,0	Ž	P	11	3,6	10	14	9	1-2,0	V	R	R	P	-	-	XVI-XVII a.	
I-A 89:72/ 252:35	1	-	1-20,0	Ž	P	-	4,3X4,8	10	-	-	1-2,5	V	PR	R	PR	-	-	XVI-XVII a.	
I-A 89:80/ 252:43	1	-	1-20,0	Ž	P	12	2,6	4	12	7	0,5	R	R	-	P	V	Ž	XVII a.	-
I-A 89:83/ 252:46	1	-	1-20,0	Ž	PT	-	3,4	6	6	6	0,5	R	-	-	PR	IV	Ž	XVII a.	kojelė
I-A 89:84/ 252:46	1	-	1-20,0	Ž	PT	-	3,6	7	7	7	0,5	R	-	-	PR	IV	Ž	XVII a.	kojelė
I-A 89:85/ 252:20	1	-	20-40	Ž	P	15	10,7	8-14,0	19	7-15,0	0,5	V	PR	P	P	-	-	XVII a.	-
I-A 89:90/ 252:25	1	-	20-40	Ž	P	-	3,8	-	17	10	1	T	PR	R	P	-	-	XVII a.	-
Nr. 45	1	-	1-20,0	Ž	PJ	14	2,1	5	12	5	-	-	PJ	PJ	PJ	-	-	XVII a.	-
Nr. 46	-	-	-	Ž	PP	6	2,5	3	8	5	-	-	R	-	R	V	Ž	XVII a.	-
Nr. 56	ats.	1964	-	Ž	P	-	4,3	7	16	10	0,5	T	P	P	P	-	-	XVII a.	-
Nr. 57	ats.	-	-	Ž	KP	9	2,6	7,5	15	9	-	-	R	R	R	-	-	XVII a.	-
Nr. 58	ats.	-	-	Ž	P	-	-	7	-	-	0,5	V	PR	PR	PR	-	-	XVI-XVII a.	-
Nr. 66	ats.	-	-	Ž	P	12	1,6	6	9	7,5	-	R	R	-	R	V	Ž	XVII a.	-

Paaškinimus žr. 4 lent.

spalva – ruda (2–4 lent.). Puodai viduje buvo dengti marga, žalia glazūra, palei petelius – suapvalinta briauna. Jų angų skersmuo – nuo 16 cm, briaunų storis – 5 mm, sienelių – nuo 4–5 iki 6–7,5 mm, priedugnio – nuo 8–9 iki 12 mm, dugno – 3–6 mm (37:4, 5, 7 pav.). Lėkščių vidus buvo padengtas žalia glazūra, jų briaunos suapvalintos, angų skersmuo – nuo 20–25 iki 32–34 cm, briaunų storis – nuo 6–8 iki 12 mm, sienelių – nuo 5–6 iki 7–9 (rečiau – 12–14) mm (37:1–3 pav.).

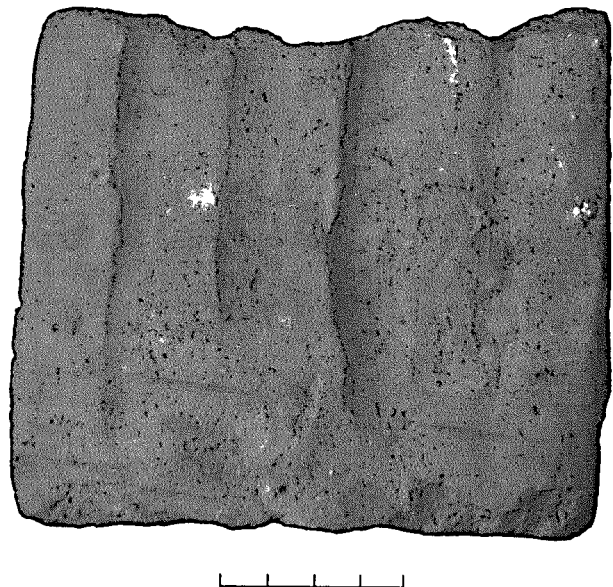
Rasti 2 molinių žiestų trikojų indų fragmentai (37:8 pav., 3 lent.).

Rasta keletas juodosios keramikos šukių. Vieno indo anga buvo 17 cm skersmens, dugno – 14 cm, storis: briaunos – 7,5 mm, sienelės – 5–7 mm, dugno – 5 mm, priedugnio – 12 mm (2, 4 lent.).

Panašios keramikos rasta tyrinėjant įvairias Žagarės senamiesčio dalis (Vasiliaskas, 2004, 66–67).

Statybinę keramiką sudaro plytos ir grindų plytelė.

Rastos 2 *plytos*. Jų dydžiai – 27x5x12,5x6,5, 6,5x14x? cm. Viena jų buvo su braukomis

38 pav. Plyta. E. Vasiliausko nuotr.

(38 pav.), kita su prikibusio kalkių skiedinio likučiais (39 pav.). Panašaus dydžio (6,7x11,5x?, 6,5x12x?, 7x12x?, 6,5x12,5x? cm) plytų rasta 2007 m. atliekant tyrinėjimus (ŠAM, vad. E. Vasiliaskas) šalia Senosios Žagarės turgavietės – P. Cvirkos ir Gedimino g. sankirtoje.

4 lentelė. Buitinės keramikos ir puodyninių koklių sienelių statistiniai duomenys.

Inventorinis Nr.	Plotas	Kvadratas, metai	Gylis cm	Rūšis	Indo rūšis	Storis mm		Priemaišos		Spalva			Ornamentas	Glazūra		
						Sienele (min)	Sienele (max)	Dydis (mm/ max)	Gausumas	Išorė	Vidus	Masė		Pusė	Spalva	Chronologija
I-A 89:64/ 667	ats.	-	-	Ž	P	9	11	1-2,5	V	JP	RP	JP	bangelės	-	-	XVI-XVII a.
I-A 89:65/ 669	ats.	-	-	AŽ	P	12	17	1-2,0	T	R	R	R	-	-	-	XII-XII a.
I-A 89:66/ 668	ats.	-	-	Ž	P	11	12	1-3,0	T	PR	PR	PR	bangelės	-	-	XII-XII a.
I-A 89:67/ 668	ats.	-	-	Ž	P	9	11	1-3,0	T	R	R	R	bangelės, lin.	-	-	XII-XII a.
I-A 89:71/ 252:34	1	1956	1-20,0	Ž	P	10	11	0,5-1	T	P	P	P	-	-	-	XVI-XVII a.
I-A 89:77/ 252:40	1	-	1-20,0	Ž	P	8	12	0,5	T	PR	-	PR	-	V	TŽ	XVI-XVII a.
I-A 89:79/ 252:42	1	-	1-20,0	Ž	P	6	-	0,5	R	-	-	R	-	IV	Ž	XVI-XVII a.
I-A 89:81/ 252:44	1	-	1-20,0	Ž	KP	10	11	-	-	R	PR	R	-	-	-	XVII a.
I-A 89:92/ 252:27	1	-	20-40	Ž	P	11	13	1-3,0	T	R	R	PR	horizont. lin.	-	-	XIII a.
I-A 89:93/ 252:28	1	-	20-40	Ž	P	8	-	1-2,0	V	PR	PJ	PJ	bangelės, lin.	-	-	XII-XII a.
I-A 89:94/ 252:29	1	-	20-40	Ž	P	8	9	1	V	PR	J	J	-	-	-	XVI-XVII a.
I-A 89:95/ 252:30	1	B-C/2	20-40	Ž	P	7	9	1	V	PR	PR	PR	-	-	-	XVI-XVII a.
Nr. 28	1	-	20-40	Ž	P	-	9	1-2,0	V	R	R	R	-	-	-	XIII a.
Nr. 47	-	-	-	Ž	P	4	-	-	-	R	-	-	horizont. lin.	V	Ž	XVII a.
Nr. 48	-	-	-	Ž	KP	8	10	-	-	P	P	P	-	-	-	XVII a.
Nr. 49	1	-	1-20,0	Ž	KP	9	11	-	-	PJ	PJ	P	-	-	-	XVII a.
Nr. 50	ats.	1964	-	Ž	P	7	10	1-2,0	V	JR	R	P	-	-	-	XVII a.
Nr. 51	ats.	-	-	Ž	P	8,5	9	1-3,0	V	RJ	R	RJ	-	-	-	XVI-XVII a.
Nr. 52	ats.	-	-	Ž	P	9	-	-	R	R	R	R	-	-	-	XVII a.
Nr. 53	ats.	-	-	Ž	P	9	10	0,5	R	PR	PR	PR	-	-	-	XVII a.
Nr. 54	ats.	-	-	Ž	P	7	7,5	0,5	V	P	P	P	-	-	-	XVI-XVII a.
Nr. 55	ats.	-	-	Ž	P	8	9	1-3,0	T	RP	RP	RP	-	-	-	XVI-XVII a.
Nr. 67	ats.	-	-	Ž	L	7	-	-	-	R	-	R	-	V	Ž	XVII a.
Nr. 68	ats.	-	-	Ž	L	12	14	-	-	RP	-	PR	-	V	Ž	XVII a.
Nr. 69	ats.	-	-	Ž	P	7	8	-	-	R	-	R	-	V	Ž	XVII a.
Nr. 70	ats.	-	-	Ž	L	5	6	-	-	PR	-	PR	-	V	TŽ	XVII a.

Keramikos aprašymo lentelių sutartiniai ženklai (lentelės Nr. 2-4)

Keramikos rūšis: AŽ – žiesta ankstyva; Ž – žiesta. Indo rūšis: J – „juodoji“; P – puodas; PP – plonasis puodas; PT – trikojis puodas; L – lėkštė, dubenėlis; KD – dubeninis koklis; KP – puodyninis koklis. Spalva: R – ruda; P – pilka; J – juoda; TŽ – tamsiai žalia; Ž – žalia. Indo dalis: V – vidus; I – išorė. Priemaišų gausumas: R – retai; V – vidutiniškai; T – tankiai.

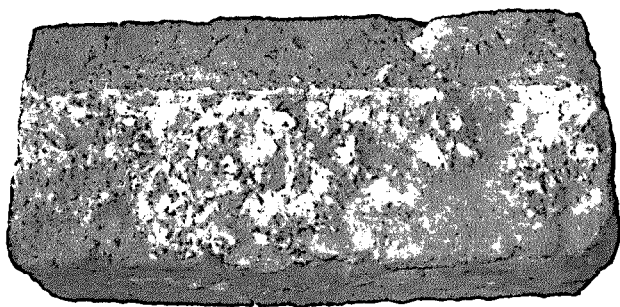
Vieno pastato plytinis kaminas minimas 1647 m. Senosios Žagarės dvaro inventoriuje (Ba-liulis, 1998, 137).

Rasta kvadrato formos molinė *grindų plytelė*. Jos dydis – 21,6x21,6 cm, storis – 5,4 cm (40 pav.).

Taip pat rasta apdegusio *molio tinko* fragmentų (tikėtina – iš koklinių krosnių).

RADINIŲ CHRONOLOGIJA, RADIMVIEČIŲ PAIEŠKOS, APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

Archeologai Žagarės II piliakalnį datavo XII–XIII ir XVI–XVII a. Tai patvirtino 1999 m. archeologiniai žvalgomieji tyrinėjimai (Jarockis, 2000, 96).

39 pav. Plyta. E. Vasiliausko nuotr.

40 pav. Grindų plytelė. E. Vasiliausko nuotr.

Apžvelgus visą medžiagą, pirmojo horizonto radiniai datuoti XII–XIV a. Naujaisi duomenys leidžia manyti, kad piliakalnyje buvo 1271 m. minima vokiečių pilis¹⁶. Tokią pilį įsipareigojo pastatyti Ordinas už Rygos arkivyskupo perleistą Žagarės arba Silenės žemę Ordinui *unum de castris suis Syrene scilicet aut Sagera*. Tam neprieštarautų ir paties piliakalnio forma – keturkampė aikštelė,

nebūdinga baltams. Panašių formų galima rasti vokiečių statytose pilyse Tervetės Heiligberge (Šventajame kalne) (1284 m.) ir Meža kalne (1258–1260 m.) prie Duobės piliakalnio (Brastiūš, 1926, 17–18; Caune, 2006, 61). Tačiau ši pilis, išskyrus ketinimą statyti 1271 m., nėra minima rašant apie 1272–1289 m. įvykius. Apskritai eiliuotoje Livonijos kronikoje apie 1272 m. Raktės puolimą, skirtingai nei apie 1289 m., kalbama labai mažai – kaip ir apie Duobenės vokiečių pilį. Šios pilies reikšmė galėjo sumažėti 1279 m., prasidėjus paskutiniam žiemgalių sukilimui.

XIV a. pirmosios pusės datavimui (monetospakabučiai, žvangučiai, karoliai) neprieštarautų netiesioginis vietovės paminėjimas XIV a. viduryje. Tai Baltramiejaus Hionekės 1348 m. užfiksuotas Švėtės upės lietuviškos formos pavadinimas *Swente*¹⁷, iš kur (spėjama – Žagarės) buvo rengiamas žygis į Šiaulių žemę (Jurgaitis, 2003, 12; 2005, 73). Tai leidžia manyti, kad, vykstant Kryžiaus žygiams į Lietuvą, XIV a. vietovė neprarado savo strateginės reikšmės.

Išskiriant XII–XIII a. Žagarės ir Silenės žemių (minimos 1254 m. Žiemgalos dalybos dokumente) ribas nustatyta, kad aiškios takoskyros tarp jų nėra, nedidelis ir atstumas tarp šių žemių centrų – Raktės ir Silenės pilių. Pietinė Silenės žemės dalis plytėjo dabartinėje Lietuvos teritorijoje. Žagarės žemės centras XII–XIII a. buvo gerai įtvirtintame Raktuvės piliakalnyje. Žemę sudarė 2 pilių apygardos su centrais Raktuvės ir Žagarės II piliakalniuose. Pilių apygardų skiriamoji riba buvo Švėtės upė, kuri turėjo net tik kultūrinio kraštovaizdžio skiriamąją funkciją, bet ir sakralinę prasmę. Žemę taip pat sudarė 5 apygardos (provincijos) su didžiūnų sodybvietėmis centriniuose kaimuose (Martyniškiei, Budraičiai, Priedulajai, Rukužiai (?) ir Stungiai) (41 pav.) (Vasiļausks, 2007, 27–29).

¹⁶ Istoriko T. Baranausko samprotavimai pateikti 2006 m. liepos mėn. vykusios „Vermės“ leidyklos organizuotos ekspedicijos metu.

¹⁷ Pasak latvių archeologo J. Urtano, latviškas šios upės *Svete* pavadinimas reiškia *šventa* (Urtāns, 2004, 96, att. 6).

Radinių (nors ir negausių) pobūdis liudija, kad Žagarė buvo vienas svarbesnių Vakarų Žiemgalos centrų, kuriame kryžiuosiai prekybos keliai (Vasiliauskas, 1999, 90–91). Tam neprieštarauja Žagarės žemės (ypač „dešiniakrantės“ apygardos su centru Raktės pilyje) žiemgalių ilgas pasipriešinimas XIII a. antrojoje pusėje.

Lieka nepagrįsta Raktės pilies sąsaja su vadinamuoju Žvelgaičio piliakalniu (Naudužas, 1959b, 3; Vasiliauskas, 2002, 8).

Dauguma minėtų XII–XIV a. radinių (pagal savo pobūdį ypač tarpukariu rastos kaklo apvaros, smeigtukai, segės) turėjo patekti iš iki šiol tiksliau nelokaluoto kapinyno.

Viena galima kapinyno buvimo vieta – Kalno g. atkarpoje namų 7 ir 14 sklypuose – kur pastaruoju metu buvo rasti 2 žalvariniai žiedai pastorinta ir paplatinta priekine dalimi, susikeičiančiais galais (vienas – tordiruotu priekiu, kitas – su tordiravimo ir filigrano imitacija). 2007 m. šioje vietoje (Kalno g. 13, 14, 25, Pašvėčio g. 10, 30) (ŠAM, vad. E. Vasiliauskas) atlikus archeologijos žvalgomuosius tyrinėjimus (iškastos 5 perkasos (2x5 m dydžio), ištirtas bendras 50 m² plotas) kapų bei radinių rasti nepavyko. Minėti rasti žiedai galėjo būti čia tiesiog pamesti.

Kita galima kapinyno vieta – į šiaurės rytus nuo piliakalnio, kur, 1940 m. kasant maudimosi baseino duobę, ozo papėdėje rasta degusių, radinių (kalavijų, ietigalių). Radiniai pateko į tuometinį Žagarės spaudos muziejų, tačiau per karą dingo (Naudužas, 1959b, 3). 2000 m., tikrinant Jonišio r. mokyklų muziejus, Žagarės vidurinėje mokykloje aptikta keletas V–XIII a. archeologinių radinių be metrikų (geležinė vedega, įmavinis kirvelis, 2 įmaviniai ietigaliai, įtveriamasis ietigalis, kaplys, 2 žalvarinės pasaginės segės zoomorfiniais galais (pagal E. Bryvkalnę III tipo), dabar saugomi JIKM GEK Nr. 10164–10170, 10172/ AR 46–52, 54) (42 pav.). Pasak Žagarės kraštotyrininko V. Vaitkaus (dalyvavusio J. Naudužo archeologinėse ekspedicijose Joniš-

io r.), mokyklos muziejuje saugoti radiniai pateko iš buvusio Spaudos muziejaus. Nesant tikslų metrikų sudėtinga šių radinių kilmę sieti su minėtu Spaudos muziejumi, o tuo labiau su 1940 m. rastais dirbiniais. Kiek neįprasta kapinynui būtų pati vieta – šalia piliakalnio.

Trečia tikėtina kapinyno vieta galėjo būti ir XX a. antrojoje pusėje nukastoje ozo pietinėje dalyje.

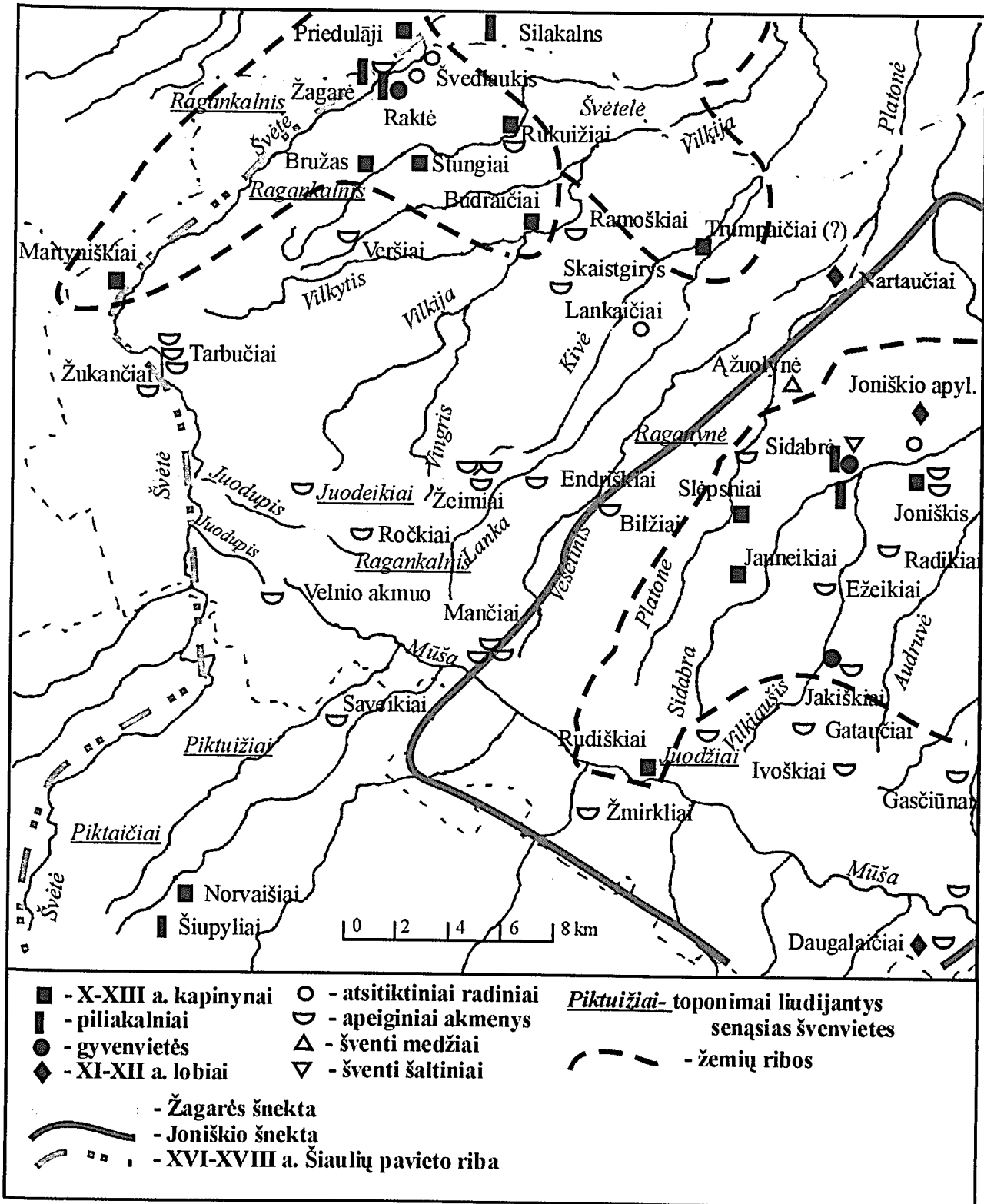
Galimos ir kitos kapinyno lokalizacijos vietos – senosiose žydų kapinių vietose. Vienos jų – Vilniaus g., kur yra išlikę 4 pilkapiai ir kur šliejosi Žvelgaičių kaimas. Kitos – įrengtos atskiroje pailgoje kalvelėje, 660 m į pietvakarius nuo Raktuvės piliakalnio. Šią galimą kapinyno vietą spėjo kraštotyrininkas J. Šliavas (Šliavas, 1999).

Įdomu pastebėti, kad kapinynai nėra lokalizuoti ir kituose svarbesniuose žiemgalių centruose – Tervetėje, Duobelėje (išskyrus Mežuotnę).

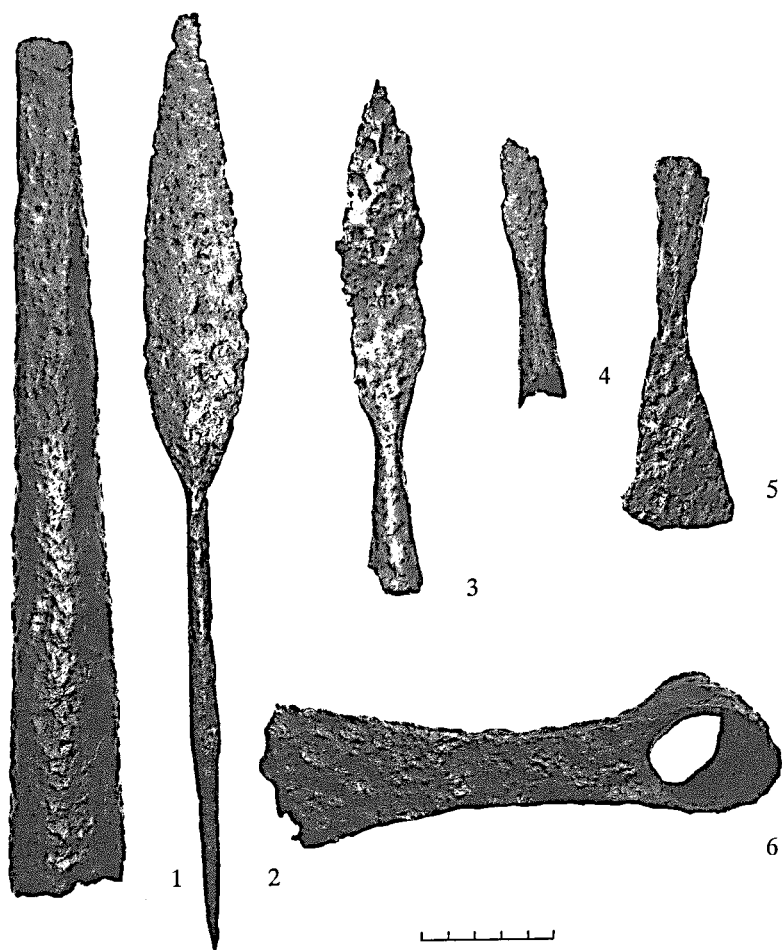
Antrasis horizontas pagal radinius (buitinę ir statybinę keramiką, koklius, statybines pastatų detales, monetas ir kt.) turėtų būti datuojamas XVI a. pabaiga (po 1584 ir 1586 m. miestelio ir dvaro sodybos gaisrų perkeltu dvaru) – XVII a. ir sietinas su buvusiu Senosios Žagarės savininkų Syrevičių, vėliau Umiastauskių dvaru. Išliko detalus ant piliakalnio buvusio dvaro 1647 m. inventorius (Baliulis, 1998, 136–138). Pagal radinių pobūdį panašu, kad dauguma šio horizonto dirbinių surinkta 1956 m. tyrinėjimų metu.

Šio horizonto medžiaga istoriniu požiūriu yra vertinga, nes istorinėje Žiemgalos teritorijoje dvarvietės nei plačiau žvalgytos, nei tyrinėtos. Iš žvalgytų šios grupės paminklų Jonišio r. minėtina Pavirčiuvė (2006 m.), o iš tyrinėtų – Joniškis (2004–2006 m.), Kalnelis (1990, 1997 m.). Kita vertus, dvarvietės medžiaga neatsiejama nagrinėjant Senosios Žagarės miestelio XVI–XVIII a. archeologinę medžiagą.

Seniai (nuo XIX a. antrosios pusės – XX a. pirmosios pusės) historiografijoje įsitvirtinusi pozicija

41 pav. Žagarės žemė XII–XIII a. E. Vasiliausko brėž.

42 pav. Atsitiktiniai geležiniai radiniai iš Žagarės ir apylinkių. JIKM GEK Nr. 10165/ AR 47, 10164/ AR 46, 10170/ AR 52, 10169/ AR 51, 10172/ AR 54, 10166/ AR 48. E. Vasiliausko nuotr.

apie lietuvių kunigaikščio Žvelgaičio¹⁸ siejimą su Žagarės žeme ir Žagarės II piliakalniu (Šliavas, 1967, 56–57; 1999; Gudavičius, 1998, 164), nors kai kurie tyrinėtojai tam nepritaria (Baranauskas, 1998, 12; 2000, 242).

Žiemgaloje XII a. pabaigoje – XIII a. pirmajame ketvirtyje plintantis deginimo paprotys patvirtina buvus lietuvių ekspansiją į pietines žiemgalių žemes. Tai patvirtina Henriko Latvio kronika, kurioje kalbama apie buvusią didelę nesantaiką tarp Vakarų Žiemgalos kunigaikščio Viestardo, Rytų Žiemgalos ir lietuvių Žvelgaičio (Indriška, 1993, 72,

76, IX:2–4, XII:2, 4, XXIII:3). Pasak istorikų, XII a. pabaigoje formavosi Lietuvos žemių konfederacija, o nuo XIII a. 4 dešimtmečio susikūrė valstybė (pasak istoriko T. Baranausko, valstybė susikūrė apie 1183 m. (Baranauskas, 2000, 157–177, 218–220). Tokiu būdu jauna Lietuvos valstybė pradėjo plėsti savo įtaką į kaimynų žemes, šiuo atveju – ir į Žiemgalą – XII–XIII a. sandūroje – XIII a. pirmojoje pusėje. Kartu su ekspansija plito nauja ideologija, kuri pasireiškė laidojimo papročių kitimu. Deginimo paprotys turėjo plisti iki XIII a. antrojo ketvirčio pradžios (sustabdžius lietuvių ekspansiją į Žiemgalą) bei iki XIII a. vidurio, kai Žiemgala pirmą kartą buvo apkrikštyta. 1205–1208 m. bendromis Viestardo ir Kalavijuočių ordino pastangomis sustabdytas lietuvių veržimasis į Vakarų Žiemgalą, o 1219–1220 m., patiems mežuotniečiams prašant pagalbos kovoje prieš lietuvius, kalavijuočiai įsitvirtino Mežuotnėje.

Kai kurie anksčiau minėti radiniai yra apdegę (monetos) ir patekę iš iki šiol nelokaluoto kapinyno, o tai leidžia manyti, kad lietuvių ekspansija siekė ir Žagarę, todėl minėta istoriografinė pozicija gali turėti realų pagrindą. Tiksliesniam atsakymui į šį klausimą ypač aktualus tampa Žagarės kapinyno lokalizavimas.

IŠVADOS

Žagarės II (Žvelgaičio) piliakalnyje ir kapinyne surinkti archeologiniai radiniai (ir atsitiktiniai, ir tyrinėjimų metu) datuojami 2 horizontais.

¹⁸ Istorikas E. Gudavičius lietuvių kunigaikštį Žvelgaitį labiau sieja su Upytės žeme nei su Šiaulių (Gudavičius, 1998, 164).

Pirmasis – XII–XIV a. – siejamas su žiemgalių Žagarės žemės laikotarpiu ir Kryžiaus karų laikotarpiu. Negausių radinių pobūdis liudija, kad Žagarė buvo vienas svarbesnių Vakarų Žiemgalos centrų, o II piliakalnyje buvo Žagarės žemės pilies apygardos centras.

Antrasis piliakalnio horizontas datuojamas XVI a. pabaiga – XVII a. ir siejamas su Senosios Žagarės dvaro laikotarpiu.

Apžvelgus XVI a. pabaigos – XVII a. koklius, randama daug analogijų su kaimynine Kuršo Kunigaikštyste. Ateityje, sukauptus gausesnės medžiagos Šiaurės Lietuvoje bei Pietų Latvijoje, būtų galima tiksliau nustatyti išvardytų koklių motyvų kilmę ir paplitimo kryptis.

Ir atsitiktinai, ir tyrinėjimų metu surinkti duomenys yra vertingi nagrinėjant Žiemgalos piliakalnių, Šiaurės Lietuvos dvarų kultūrą bei Žagarės senamiesčio medžiagą.

Iki šiol lieka neatsakytas klausimas: ar Žagarės II piliakalnio siejimas su lietuvių kunigaikščiu Žvelgaičiu turi realų istorinį pagrindą? Deginimo papročio paplitimas XII a. pabaigoje – XIII a. pradžioje pietinėse žiemgalių žemėse bei šių pėdsakų (?) fiksavimas Žagarėje liudytų apie lietuvių Žagarėje.

Žagarės II piliakalnyje lokalizuotina 1271 m. minima Ordino (?) statyta pilis. Ji, labiausiai tikėtina, su pertraukomis egzistavo iki paskutiniojo žiemgalių sukilimo 1279–1290 m. bei iki XIV a. vidurio.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Archeologiniai, 2007 – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2006 metais. Vilnius, 2007.

Astrauskas A., Bertašius M., 1994š – Marvelės kapinyno (Kaunas) 1994 m. tyrinėjimų ataskaita. III dalis // LII R F. 1, b. 2413.

Atgāzis M., 2000 – Tērvetes senvietas, to pētniecības gaitu sākums un dažī senvietu hronologijas jautājumi // AE. Rīga, 2000. T. XX, p. 18–31.

Baliulis A., 1998 – Senoji Žagarė XV–XIX a. // Žagarė. Vilnius, 1998, p. 133–149.

Baranauskas T., 1998 – Apie tariamą Žagarės jubiliejų // Voruta. 1998, Nr. 35(365), p. 12.

Baranauskas T., 2000 – Lietuvos valstybės ištakos. Vilnius, 2000.

Bielenstein A., 1892 – Die Grenzen des lettischen Volkstames und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. St. Petersburg, 1892.

Brastiņš E., 1926 – Latvijas pilskalni. Zemgale un Augšzeme. Rīga, 1926.

Brīvkalne E., 1974 – Tērvetes saktas // AE. Rīga, 1974. T. XI, p. 121–138.

Caune A., 2006 – Vācu piļu celtniecība Zemgalē 13.–15. gadsimtā // AE. Rīga, 2006. T. XXIII, p. 59–70.

Černiauskas M., 1973š – Mokslinēs metodinēs paminklų apsaugos tarybos koordinācijas grupēs ekspedīcijas po Joniškio rajonā ataskaita /1973 m./ LII R F. 1, b. 411.

Daiga J., 1980 – Izrakumi Dobeles kapsētā // Zinātnisks atskaites sesijas materiāli par arheologu pētījumu rezultātiem 1979. g. Rīga, 1980, p. 48–53.

Ditleba, 1893 – (Ditleba Alnpeķes) Rīmju kronika / Latviski M. Siliņa. Ar piezīmējumiem, vēsturīgu pārskata karti un fotogrāfiskiem izskatiem uz pilskalniem. Rīga, 1893.

Döring J., 1883 – Nebst kurzen Notiz über Ratzen und Terveten // Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst in Mitau 1882. Mitau, 1883, p. 39.

Gudavičius E., 1998 – Mindaugas. Vilnius, 1998.

Gudavičius E., 1999 – Paskutinis žiemgalių sukilimas // Žiemgalos krašto praeitis. Kaunas, 1999. T. 2, p. 31–43.

Gudavičius E., 2002 – Žagarė XIII a. Žiemgalos įvykių fone // Žiemgala. 2002, Nr. 2, p. 16–18.

Jarockis R., 1996š – Žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai Žvelgaičio kalno piliakalnyje ir gyvenvietėje, Raktuvės piliakalnio gyvenvietėje, Žagarėje, Joniškio r., Eketės piliakalnio gyvenvietėje, Klaipėdos r., ir Apuolės piliakalnio gyvenvietėje, Skuodo r., 1996 metais // LII R F. 1, b. 2664.

Jarockis R., 1998a – Raktuvės piliakalnio Žagarėje papėdės gyvenvietės 1996–1997 metų tyrinėjimai // *ATL* 1996 ir 1997 metais. Vilnius, 1998, p. 72–74.

Jarockis R., 1998b – Šiaurės vakarų Lietuvos piliakalnių ir jų papėdžių gyvenviečių tyrinėjimai 1996 metais // *ATL* 1996 ir 1997 metais. Vilnius, 1998, p. 66–70.

Jarockis R., 1999š – Žvelgaičio kalno piliakalnio Žagarėje, Jonišio raj., ir Kairelių senovinės gyvenvietės, Pakruojo raj., Žeimelio sen., 1999 metų žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai // *LII R. F. 1*, b. 3484.

Jarockis R., 2000 – Žagarės Žvelgaičio piliakalnio ir Kairelių senovės gyvenvietės žvalgymas 1999 m. // *ATL* 1998 ir 1999 metais. Vilnius, 2000, p. 95–96.

Jarockis R., 2001 – Some aspects of urban development of two manor-boroughs in Žagarė // *LA*. Vilnius, 2001. T. 21, p. 355–366.

Jurgaitis R., 2003 – Kur stovėjo Bučiūnų pilis // *Žiemgala*. 2003, Nr. 1, p. 9–15.

Jurgaitis R., 2005 – Šiaulių žemė viduramžiais (sunaikintų pilių lokalizacijos problemos) // *Darbai ir dienos*. Kaunas, 2005. Nr. 44, p. 63–80.

Indriška, 1993 – Indriška hronika. A. Feldūna tulkojums, Ē. Mugarēviča priekšvārds un komentāri. Rīga, 1993.

Ivanauskas E., 2000 – Anglijos, Airijos ir Škotijos monetų radiniai Lietuvoje // *Kultūros paminklai*. Vilnius, 2000. Nr. 6, p. 0–11.

Komunizmo, 1956 – Pradėtas tyrinėti Žvelgaičio piliakalnis // *Komunizmo aušra* [Žagarė]. 1956 09 12.

Kuncienė O., 1981 – IX–XIII a. stiklo karoliai Lietuvoje // *LA*. Vilnius, 1981. T. 2, p. 77–91.

Lietuvos, 1931 – Apleista istorinė vieta // *Lietuvos aidas*. 1931 08 10, Nr. 178(2787), p. 7.

Lietuvos, 1975 – Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Vilnius, 1975. T. II.

Lietuvos, 2005 – Lietuvos piliakalniai. Sud. G. Zabiela, Z. Baubonis. Vilnius, 2005. T. I.

Merkevičius A., 1998 – Kalnelio archeologiniai paminklai // *LA*. Vilnius, 1998. T. 15, p. 381–388.

Naudužas J., 1959a – Šiaulių miesto archeologiniai paminklai // *Iš lietuvių kultūros istorijos*. Vilnius, 1959. T. II, p. 177–187.

Naudužas J., 1959b – Žvelgaičio kalnas // *Komunizmo aušra* [Žagarė]. 1959, Nr. 97(883), p. 3–4.

Ose I., 1996 – Podiņu krāsnis Kurzemes un Zemgales pils 15. gs. beigās – 18. gs. sākums. Rīga, 1996.

Salatkienė B., 2000 – Jurgaičių piliakalnio archeologiniai tyrinėjimai // *Kryžių kalno istorinė raida ir jo išlikimo problemos*. Šiauliai, 2000, p. 16–40.

Stepiš P., 2003 – Lietuvos Žiemgalos piliakalniai // *LA*. Vilnius, 2003. T. 24, p. 229–240.

Svarāne D., 2004 – Par dzelzs rotaslietu sudrabošanas tehnoloģiju – tausiju Latvijā 12.–14. gs. // *Latvijas vēstures institūta žurnāls*. 2004, Nr. 4, p. 21–37.

Svetikas E., 1998 – Sagtys XIV–XVII a.: tipai ir paskirtis (pagal vėlyvųjų viduramžių kapinynų medžiagą) // *LA*. Vilnius, 1998. T. 15, p. 389–431.

Svetikas E., 2003 – Alytaus kapinynas: Christianizacijos šaltiniai. Vilnius, 2003.

Šiaurės, 1933 – Mes tvarkome pilies kalną // *Šiaurės Lietuva* [Šiauliai]. 1933, Nr. 20, p. 3.

Šliavas J., 1967 – Kai kurios pastabos žiemgalių klausimu // *Kraštotyra*. Vilnius, 1967, p. 50–58.

Šliavas J., 1969 – Kai kurie Jonišio rajono archeologiniai paminklai // *Kraštotyra*. Vilnius, 1969, p. 2–97.

Šliavas J., 1996 – Žiemgalių pėdsakais. Vilnius, 1996.

Šliavas J., 1999 – Žvelgaičio kalnas // *Sidabrė* [Joniskis]. 1999 05 15, Nr. 54, p. 3.

Tautavičius A., 1968š – 1968 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita /Joniskio, Kau-no, Kėdainių, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Šiaulių raj. // *LII R F. 1*, b. 258.

Tėvynės, 1926 – Reti ir brangūs senovės prisiminimai // *Tėvynės sargas*. 1926, Nr. 24, p. 202–204.

Trimitas, 1923 – Trimitas. 1923 07 31, Nr. 141.

Urbanavičius V., 1969 – XIV–XVII amžių pasaginės segės Lietuvoje // *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, serija „A“*. 1969. T. 2(30), p. 111–120.

Urbanavičius V., Urbanavičienė S., 1988 – Archeologiniai tyrimai // *LA*. Vilnius, 1988. T. 6, p. 9–62.

- Urtāns J.**, 2004 – The Sacral Waters in Zemgale (Semigallia) // Latvijas vēstures muzeja raksti. Pētījumi zemgaļu senātnē. Rīga, 2004. Nr. 10, p. 89–100.
- Vasiliauskas E.**, 1999 – Žiemgalos prekybiniai keliai ir centrai VIII–XII a. // LA. Vilnius, 1999. T. 18, p. 79–99.
- Vasiliauskas E.**, 2000 – Archeologiniai žvalgo-miejai tyrinėjimai Raktuvės piliakalnyje Žagarėje (Joniškio r.) // ATL 1998 ir 1999 m. Vilnius, 2000, p. 134–138.
- Vasiliauskas E.**, 2001 – XII–XIII a. žiemgalių laidojimams // LA. Vilnius, 2001. T. 21, p. 335–354.
- Vasiliauskas E.**, 2002 – Raktuvės piliakalnis. Archeologiniai tyrinėjimai // Žiemgala. 2002, Nr. 1, p. 3–9.
- Vasiliauskas E.**, 2004 – Žagarė XV–XVIII a. (archeologijos, istorijos ir numizmatikos duomenimis) // Senosios Žiemgalos istorinis ir etnokultūrinis paveldas. Vilnius, 2004, p. 59–72.
- Vasiliauskas E.**, 2005 – Žiemgalių antkaklės XII–XIII a. // Archaeologia Lituana. Vilnius, 2005. Nr. 6, p. 131–138.
- Vasiļausks E.**, 2007 – Zemgaļu zemes 12.–13. gs. // Raksti. Starptautiskas zinātniskas konferences „Lie-lupes upes baseins: kultūrvēsturiskā nozīme un ģeogrāfiskais faktors, kopīgais un atšķirīgais“ re-ferāti. Jelgava, 2007. Nr. III, p. 18–40.
- Vaškevičiūtė I.**, 1995 – Mažeikių (Šiaulių raj.) XVI–XVII a. kapinynas // LA. Vilnius, 1995. T. 11, p. 290–316.
- Vēlius G.**, 2005 – Kernavės miesto bendruome-nė XIII–XIV amžiuje. Vilnius, 2005.
- Vijups A.**, 1998š – Latvijas XIII–XIV gs. pa-kavsaktas kā arheoloģiskais avots (tipoloģiskā analīze) (mašīnraksts, promocijas darbs). Rīga, 1998. T. II.
- Wachmuth F.**, 1877 – Die semgallische Burg Rak-keten (Racken, Rahel, Ratten) // Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst in Mitau 1876. Mitau, 1877, p. 53–54.
- Watson K. F.**, 1822 – Darstellung der alten Eint-heilung von Kurland, wie die Deutschen solche vor-fandenö nach Urkunden aus dem dreyehnten Jahr-hundert und nach den ältesten Chronisten., Jahresverhandlungen der kurländischen Gessels-chaft für Literatur und Kunst, Mitau, 1822, Bd. 2.
- Zemgaļi**, 2003 – Zemgaļi senātnē. Žiemgaliem se-novėje. Rīga, 2003.
- Žalnierius A.**, 1989 – Kauno senamiesčio 3-jojo kvartalo šiaurinės dalies užstatymo raida XV–XVII amžiuose // Architektūros paminklai. Vilnius, 1989. T. 12, p. 16–28.
- Žalnierius A., Balčiūnas D.**, 2007 – Tyrinėjimai Santakos g. 14 // ATL 2007 metais. Vilnius, 2007, p. 296–317.
- Žvelgaičių**, 1956š – Žvelgaičių piliakalnio radi-niai (Žagarės m.). 1956 m. // ŠAM AS, b. 16A.
- Бривкалне Э.**, 1959 – Городище Тервете и его историческое значение // Вопросы этнической историй народов Прибалтики. Москва, 1959, с. 254–273.
- Мугуревич Э.**, 1965 – Восточная Латвия и соседние земли в X–XIII вв. Рига, 1965.
- Советская**, 1956 – Интересные экспонаты музея // Советская Литва. 1956 11 15.
- Советская**, 1957 – В Шяулайском этно-графическом музее // Советская Литва. 1957 01 03.

SANTRUMPOS

- AE – Arheologija un etnografija
 ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje
 BKM – Biržų krašto muziejus „Sėla“
 JIKM – Joniškio istorijos ir kultūros muziejus
 LA – Lietuvos archeologija
 LII – Lietuvos istorijos institutas
 LII R F – Lietuvos istorijos instituto Rankrašty-no fondas
 LNVM – Latvijas Nacionālais vēstures muzejs (Latvijos nacionalinis istorijos muziejus, Ryga)
 ŠAM – Šiaulių „Aušros“ muziejus
 ŠAM AS – Šiaulių „Aušros“ muziejaus Archo-logijos skyriaus archyvas

THE FINDS OF ŽAGARĖ II (ŽVELGAITIS) HILLFORT AND CEMETERY. SOME ISSUES OF ŽAGARĖ'S HISTORY IN THE 12TH–13TH CENTURIES*

Ernestas Vasiliauskas

Summary

The hillfort II of Žagarė, also called either Žvelgaitis hillfort or Aukštadvaris, Plikasis or Kosčiuška hill, has been mounted on the left bank of the Švėtė River on the highest part of the ridge, which ranges along the direction of north-east – south-west. The area of the hillfort is of the form of extended trapezium, ranging along the direction of north-east – south-west; it takes an area of 3300 m² and is framed by a hardly visible rampart of 1 m height and 10 m length; the hill slopes down 9–18 m (Figs. 1–3, 5–10).

In the directions of north-east and south-west a probable foot settlement of 3 ha and a village of the 17th century are located.

The collected finds (single – 32 ps., 71 tiles, 74 fragments of pottery, other mass findings) are stored in Šiauliai *Aušra* Museum; the pottery excavated in 1942 is stored in the National History Museum of Latvia (Fig. 4). Rather few iron tools, such like awls, knives and strikers, have been found (Fig. 11). A minor part of the finds is formed of iron weaponry – socketed and hafted spearheads (Fig. 12). The found jewellery consists of necklaces made of beads of yellow, green and varicoloured glass round flat and flattened ball-shaped beads, bronze spirals and small bells, pins, penannular fibulae and rings (Figs. 13–16). There have been found 9 coins of the 13th and the 17th centuries; only 6 of them remained (Figs. 21–22).

The folbonig building items have been found: a cylindrical lock, an iron door hinge, wrought iron nails (Figs. 23–24) and shatters of window-glass. There also have been found 2 iron spurs with star-shaped rowels (Fig. 17) and a pipe made of white kaolin (Fig. 18). 7 fragments of glass bottles and pieces of probably bronze sheathings have been collected as well (Figs. 19–20).

The excavated pottery is divided into two

periods. The earliest thrown pottery is dated back to the 12th–13th century. The shoulder parts of the pots were often ornamented with wavelets, horizontal lines or both (Figs. 4, 35). To the second period belongs the pottery of the 16th–17th century: traditional *rural* pottery, oxidative glazed pottery (pots and plates) and „black“ ceramics (Figs. 36–37).

The elements of house building ceramics, such like bricks and floor tiles (Figs. 38–40), have been found. There also have been found fragments of bowl and dish tiles and green glazed plate, cornice and crown tiles (Figs. 25–34), which are dated back to the end of the 16th–17th century.

The tiles' review (Figs. 26, 30–34) proposes many analogies with neighbouring Duchy of Curonia. In future, after collecting more material from Northern Lithuania and Southern Latvia, the more precise presumptions on motives' origin and spreading directions of the mentioned tiles are to be made.

In order to allocate the archaeological monuments of Žagarė in the cultural landscape of the 12th–13th century, the setting of the boundaries of Žagarė land is crucial.

According to the Act of Division of Semigallia of 1254, Žagarė and Silene lands came to Archbishop of Riga. In this document these two lands were mentioned together: *Silene et Sagera cum suis terminis*. After allocation of archaeological monuments no significant divide could be named. In the 12th–13th century Žagarė land (*Sagera, Sagare*) was located in the environs of contemporary Žagarė, where two hillforts of the Late Iron Age face each other. The centre of the land was the hillfort of Raktuvė, which was 6–7 m high. The castle of Raktė (*Ratten, Racken, Racketen, Rakel*) has been mentioned in the

Livonian Rhymed Chronicle of 1272–1289. The land of Žagarė consisted of two castle-counties of Žagarė and Raktė and five counties with central villages of Martyniškiai, Budraičiai, Augstkalnes Priedulāji, Rukuižiai (?) and Stungiai (Fig. 41). Recently, the precise allocation of the boundary between Žagarė and Silenė lands is complicated.

During the excavations two dating layers in the hillfort II of Žagarė have been discerned. The first layer traditionally is dated back to the 12th–14th century and is concerned with German castle, built in 1271 and having existed till the 14th century. In the 12th–13th century the hillfort was the centre of castle-county. The types of the scarce finds, nevertheless, show Žagarė as one of rather important centres of West Semigallia and a crossroad of trade-routes.

The types of a major part of the 12th–14th century finds, especially the necklaces made of beads and bells found in Interwar period (Fig. 13), depict a very probable existence of possibly cremated burial ground, which has not been yet allocated.

According to archaeological finds, the second layer should be dated back to the end of the 16th–the 17th century, as after the fires of the town and the manor in 1584 and 1586, the manor was moved, and thus can be related with the manor of Syrewiczowe (Sirewiczowe) and afterwards Umiastowsky, the owners of Old Žagarė.

Already for a long time, since the late 19th–the early 20th century, by scholars it is proposed, that Lithuanian duke Žvelgaitis can be concerned with the land of Žagarė and the hillfort II of Žagarė. Some researchers do not support this statement. However, the spread of cremation in the late 12th–the early 13th century Semigallia affirms Lithuanian expansion to southern lands of Semigallians. In the Chronicle of Henricus de Lettis it is testified about a great disagreement between Viestardas, the duke of West Semigallia, and Žvelgaitis, the duke of East Semigallia and Lithuanians. Therefore, this statement might have a reasonable background.

LIST OF TABLES

- Table 1. Statistical data of nails.
- Table 2. Statistical data of ridges of household pottery and tiles.
- Table 3. Statistical data of ridges of bottoms of household pottery and tiles.
- Table 4. Statistical data of walls of household pottery and pot tiles.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1. Žvelgaitis hill in the 4th decade of the 20th century.
- Fig. 2. Žvelgaitis hill in 1938.
- Fig. 3. Hillfort II of Žagarė (Žvelgaitis) in 1942.
- Fig. 4. Fragments of ceramics occasionally found in 1942.
- Fig. 5. Excavations in 1956.
- Fig. 6. Cultural layers of the 16th–17th century (in the depth of 15–20 cm), unearthed in the hillfort II of Žagarė (Žvelgaitis) in 1956.
- Fig. 7. Cultural layers, unearthed in 1956.
- Fig. 8. Cultural layers, unearthed in 1956.
- Fig. 9. Cultural layers, unearthed in 1956.
- Fig. 10. Cultural layers, unearthed in 1956.
- Fig. 11. Iron awls (1–2), a knife (3) and an oval-shape striker (4).
- Fig. 12. Iron spearheads.
- Fig. 13. Necklaces made of beads, bells.
- Fig. 14. Iron pins with eight-leaved clover-shape head.
- Fig. 15. Penannular fibulae with zoomorphic terminals.
- Fig. 16. Round iron belt buckle (1) and bronze rings (2–4).
- Fig. 17. Iron spurs.
- Fig. 18. Pipes.
- Fig. 19. Fragments of glass vessels.
- Fig. 20. Fragments of bronze sheathings.
- Fig. 21. Coin, Ireland, Henry III (1216–1272), penny, silver.
- Fig. 22. Coin, Germany, the County of Arnberg, Gottfried III (1235–1282), denarius, silver.

Fig. 23. Iron door hinge (1) and cylindrical lock (2).

Fig. 24. Iron wrought nails.

Fig. 25. Fragment of a dish tile.

Fig. 26. Plate corner tile with trellis décor.

Fig. 27. Fragments of plate tiles with vegetative "binding" décor.

Fig. 28. Fragment of a plate tile with vegetative "binding" décor.

Fig. 29. Fragment of a plate tile with vegetative "binding" décor.

Fig. 30. Fragment of a plate armorial tile.

Fig. 31. Fragment of a plate tile with vegetative cornflower décor.

Fig. 32. Cornice tile with vegetative and zoomorphic décor.

Fig. 33. Cornice tile with vegetative and

zoomorphic décor.

Fig. 34. Fragments of crown tiles (1–2), fragments of cornice tiles (3–5).

Fig. 35. Early thrown pottery of the 12th–13th century.

Fig. 36. Late thrown *rural* pottery of the end of the 16th–17th century.

Fig. 37. Late oxidative glazed pottery of the end of the 16th–17th century (1–5, 7–8) and fragment of dish tile (6).

Fig. 38. Brick.

Fig. 39. Brick.

Fig. 40. Floor-tile.

Fig. 41. Land of Žagarė in the 12th–13th century.

Fig. 42. Occasional iron finds found in Žagarė and its environs.

Translated by Virginija Rimkutė